

Okul Psikolojik Danışmanlarının Penceresinden Türk ve Suriyeli İlkokul Öğrencilerinin Gruplararası Empati Deneyimlerinin İncelenmesi

Intergroup Emphathy Levels of Turkish and Syrian Primary School Students from the Perspective of School Psychological Counselors

Fulya Türk, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Fakültesi, fulyaturk@gantep.edu.tr
Tarkan Kaçmaz, Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, tkacmaz@gmail.com
Abbas Türnüklü, Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, abbasturnuklu@gmail.com
Mustafa Tercan, İzmir Buca, Ali Kuşçu İlköğretim Okulu, tercanmstf@gmail.com

Öz. Araştırmanın genel amacı, aynı sınıflarda eğitim ve öğretim gören Türk ve Suriyeli ilkokul öğrencilerinin, birbirleri ile ne ölçüde empati kurabildiklerini, okul psikolojik danışmanlarının penceresinden incelemektir. Araştırma nitel bir çalışma olarak yapılandırılmıştır. Araştırmada nitel veri toplamak için standartlaştırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma, 40 okul psikolojik danışmanı ile (8 erkek, 32 kadın) yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Türk ve Suriyeli ilkokul öğrencilerinin, diğer sosyal kimliğe sahip, sıkıntı çeken, haksızlığa uğrayan ve üzgün olan bir arkadaşlarını gördüklerinde hissettiklerinin ve gösterdikleri davranışların niteliğinin belirlenmesinde, birbirleriyle yaşadıkları arkadaşlık ilişkilerinin etkili olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda, farklı sosyal kimliklere sahip kişiler arasında, ortak dil yeterliğinin, iletişimin, gruplararası temasın ve arkadaşlığın empati açısından belirleyici olduğu saptanmıştır. Üçüncü olarak en temel sonuç ise, Türk ve Suriyeli öğrenciler arasında arkadaşlık, sevgi, iletişim ve birbirlerine yönelik karşılıklı olumlu bir bakış açısı varsa, birbirlerinin yaşadıkları sıkıntılara, haksızlıklara ve üzüntüye karşı, daha duyarlı oldukları ve daha fazla yardım ve destek vermeye yöneldikleri saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Gruplararası empati, gruplararası arkadaşlık, gruplararası temas

Abstract. Purpose of the study was to examine, through school psychological counselors' perspective, the extent to which Turkish and Syrian primary school students show empathy towards each other. The study utilized qualitative research method. Interviews were conducted with 40 school counselors (8 males, 32 females). Friendship relations between Turkish and Syrian primary school students were found to influence the feelings and behavior of the students upon seeing a friend from the other group who was troubled, wronged and saddened. At the same time, proficiency in a common language, communication, intergroup contact and friendship were found to determine the quality and quantity of empathy between students from different social identities. Finally, the most fundamental result is that Turkish and Syrian students were more sensitive and more helpful and supportive of the hardships, wrongful treatment and sadness they experience if there was friendship, fondness, communication and a positive view of each other.

Keywords: Intergroup empathy, crossgroup friendship, intergroup contact

SUMMARY

Introduction

The number of registered Syrian refugees in Turkey has exceeded three million. A significant number of those Syrian refugees are at school age and the Syrian students have been attending Turkish schools together with local children. The general aim of the study is to examine the extent to which Turkish and Syrian primary school students studying in the same classrooms have shown empathy towards each other. In this context, the study also attempted to explore, from the perspective of school counselors, how much Turkish and Syrian primary school students understand each other's points of view, what either group is going through; how they feel and what they do when they see a friend from the other social identity who is troubled, saddened and wronged. Hence, data on both cognitive and emotional levels of empathy were collected. The reason for this is that the level of empathy among people with different social identities directly affects their attitudes and behaviors towards each other. Individuals with different social identities tend to have negative attitudes toward each other when they cannot empathize with each other, and their behavior against each other can be negative and relatively destructive. Individuals who can empathize with each other can be more predisposed and willing to help each other and establish friendships.

Method

In this study which utilized qualitative research method, face-to-face, in-depth interviews were conducted with 40 school counselors (8 males, 32 females) and verbal qualitative data were collected. The school psychological counselors to be interviewed were selected among those who had been "working in primary schools which served both Turkish and Syrian students". A standardized interview technique was used to collect qualitative data in the study. After the interview form was developed, expert opinion was obtained from five academicians in the field. Based on their comments, the interview form and the questions were rearranged and improved. The interaction model was used in the analysis of qualitative data. Accordingly, data collection, data reduction, data display, and conclusion and validation phases were completed. In the analysis of the qualitative data, coding reliability was found .72.

Results

As a result of the study, it was determined that Turkish and Syrian primary school students had certain difficulties in understanding each other's points of view and what they had lived through. One of the prevalent themes is the inability of the Syrian students to effectively communicate in Turkish as a foreign language. Another significant theme is the prejudice students bring along to school which were imposed on them in their home settings. Students who were exposed to negative attitudes at home toward Syrian refugees were found to maintain these prejudices in the school setting.

Similarly, when the students' behavior upon seeing another student from the other group having trouble were analyzed, the main themes were "helping" and "support depending on the relationship". If the students are close friends, if they like the student in question, if they have a positive opinion, they helped that student; but if they do not have these positive properties, they did not display helping and support behavior.

Students felt bothered when they saw another student from the other group who was wronged, regardless of the social identity difference. Nevertheless, a distinctive and remarkable finding is the emotions emerging dependent on the relationship. If the student from the other group is someone they like, value, or is their close friend they feel bothered, yet if they do not have those positive feelings, no such emotion was observed. The prevalent behaviors that stand out among others are "helping", "trying to solve the problem" and "support dependent on the relationship".

A meaningful result was found that a significant number of students felt bothered when they saw a student from the other group saddened. Furthermore, the feelings experienced by some students were heightened significantly, regardless of the difference in social identity, if they previously bonded with the student from the other group, if the student is well-liked, if they are close friends and if the student is accepted and embraced. Similarly, when the behavior of the students upon seeing a student from the other group who was saddened were examined, the most prominent behaviors were psychological support, helping, informing a teacher and providing support dependent on the relationship.

Discussion and Conclusion:

When data related to how much students understood each other's viewpoints and what they lived through were examined, two major difficulties were observed. These are common language and parental

influence. The level of proficiency in the common language (Turkish) used by students with different social identities was found to be indicative of how much they understood each other's viewpoints and what they lived through. It was also found to be a significant precursor of direct dialog, interaction, sharing and building and sustaining relationships. When Turkish as a foreign language was not used effectively academic performance and friendship relations were found to be directly affected. Similarly, outgroup prejudice and exclusionary attitude imposed by the family reportedly influence children who bring along such negative opinions and attitudes to class which reflect negatively on their relationships.

When students' feelings and behavior upon seeing a student from the other group troubled, wronged or saddened were examined, language proficiency and friendship relations prevailed. Language proficiency determines the quality and the quantity of communication intergroup contact and friendships among individuals from different social identities. The second major result is that students tend to be more sensitive toward each other's hardships, wrongful treatment and sadness, and become more willing to provide help and support if there is friendship, fondness, communication and a positive outlook between them. Therefore, close friendships among students with different social identities have been found to affect both the mutual emotional empathy levels and mutual help and support behaviors positively, regardless of the identity difference.

GİRİŞ

İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre, 2018 yılı itibariyle Türkiye’de geçici koruma statüsündeki Suriyeli Mülteci sayısının toplam 3.531.416 olduğu ifade edilmektedir. Suriyeli göçmenlerin, okul yaşında bulunan çocuklarının sayısının ise 1.128.126 olduğu belirtilmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018). Bu rakamların, gerekli önlemler alınmadığı takdirde uzun dönemde ciddi entegrasyon ve toplumsal uyum sorunlarına neden olabileceği söylenebilir. Dolayısıyla, uzun dönemde Suriyeli göçmenlerin ülkemize entegrasyonunun ve birlikte yaşama kültürünün gelişimi açısından, okullarda Suriyeli ve Türk öğrencilerin “arkadaşlık ilişkilerinin” derinlemesine incelenmesine ve Suriyeli göçmenlerin “Türkiye’ye uyumuna” ve “yerel toplumla bütünleştirilmesine” yönelik çalışmaların yapılmasına acil gereksinim bulunmaktadır.

Suriyeli göçmenlerin çocukları, Türkiyeli öğrenciler ile birlikte aynı sınıflarda eğitim ve öğretim görmeye başlamıştır. Böylece, farklı sosyal kimliklere ve anadillere sahip öğrenciler aynı sınıfta eğitim ve öğretim sürecini sürdürür hale gelmiştir. Bu durum çok kültürlü ve çok kimlikli sosyal ortamlarda sağlıklı bir yaklaşım olarak görülmektedir. Farklı sosyal kimliklere sahip öğrencilerin aynı sınıfta eğitim ve öğretim görmelerinin doğal sonucu olarak gruplararası temas kalitesi ve sıklığı da artmaktadır. Pettigrew ve meslektaşları gruplararası olumlu temasın aynı zamanda dış grup için empatiyi geliştirdiğini ve dış grup bakış açısının benimsenmesine yol açtığını belirtmişlerdir. Farklı sosyal kimliklere sahip olup, dış grup üyeleriyle temasta bulunan öğrenciler, dış grup üyelerinin dünyayı nasıl hissettiğini ve gördüğünü anlamaya başlar. Empati ve karşısındaki bakış açısından bakma becerisindeki bu artış, gruplararası önyargıları da azaltır (Pettigrew, Tropp, Wagner, Christ, 2011).

Hewstone (2009) farklı araştırmacıların görüşlerini özetleyerek, özellikle farklı sosyal kimliklere sahip gruplararası dostluklar yoluyla olumlu gruplararası etkinin öznesi olarak “empatinin” teşvik edilmesinin önemini belirtmiştir. Karşısındaki bakış açısından bakma ile yakından ilişkili olan empati, etiketlenmiş bir kişinin bakış açısından bakma biçiminde dışa vurulduğunda, önyargının etkilerini anlamayı kolaylaştırmaktadır. Diğer bir ifade ile damgalı bir grubun bir üyesi ile empati, bir bütün olarak o gruba karşı önyargıyı azaltma özelliğine de sahiptir (Hewstone, 2009). Benzer biçimde Pettigrew ve Tropp (2011) farklı sosyal kimliklere sahip bireylerarası arkadaşlıkların geliştirilmesinin gruplararası önyargıların azalması üzerindeki etkisinin altında yatan mekanizmalar arasında, gruplar arası kaygıda azalma, gruplararası empatinin artması, karşısındaki bakış açısından bakma becerisinin gelişmesi ve dış grup hakkında sahip olunan bilgide artış olduğunu belirtmektedir. Gruplararası empati; kaygı, dış grup hakkında bilgi edinme ve gruplararası önyargıların düşürülmesinde önemli faktörlerdir. Pettigrew ve Tropp (2008) gruplararası empatinin, karşısındaki bakış açısından bakmanın ve dış grup hakkındaki bilgi artışının gruplararası önyargının azalmasında etkili olduğunu belirtmektedirler. Gruplararası empatinin geliştirilmesi için öncelikli koşulların başında gruplararası kaygının azaltılmasına yönelik çalışmaların yapılması gelmektedir. Bununla birlikte, Turner ve Cameron (2016) gruplararası kaygının azaltılması için de gruplararası algılanan benzerliğin, empatinin ve karşısındaki bakış açısından bakmanın artması gerektiğini belirtmektedirler. Görüldüğü gibi farklı sosyal kimlikten kişiler arasındaki önyargının azaltılması için gruplararası kaygının düşürülmesi hem sonuç hem de belirleyici değişken olarak farklı araştırmacılar tarafından vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, Turner ve Cameron (2016) daha belirgin bir şekilde, gruplar arası kaygıyı azaltarak, dış grup üyelerine ve gruplararası temasın kendisine yönelik olumlu tutumları teşvik etmek, olumlu sosyal normlar ve olumlu bir okul ortamı geliştirmek, gruplar arası farklılık beklentilerini azaltmak, öz-yeterliliği arttırmak, empati, karşısındaki bakış açısından bakma ve uzlaştırmacı bakış açıları gibi sosyo-bilişsel becerileri arttırmak yoluyla "temasa hazır" gençler yetiştirmenin mümkün olduğunu belirtmektedir. Pettigrew (2007) ve çalışma arkadaşları gruplar arası olumlu temasın ve özellikle arkadaşlığın, kişilerin dış gruba empati göstermesine ve

dış grubun bakış açısından sosyal gerçekliğe bakmalarına olanak sağladığını belirtmektedirler. Dış gruba dair bu yeni görüş, empati ve azalan kaygı ile birlikte gruplararası önyargının da azalacağını vurgulamaktadırlar. Böylece, daha yüksek duygusal empati becerisine sahip çocukların, diğer etnik gruplara yönelik duygusal bakış açısı kazanmaları ve merhamet göstermeleri sebebiyle, farklı etnik gruplara ait çocuklarla arkadaşlıklar kurma olasılıklarının daha yüksek olacağı ileri sürülmektedir. Bu çocuklar, farklı sosyal kimlikten arkadaşlıkları destekleyebilir ve fiziksel özelliklere dayalı olarak ayırım yapma olasılıkları daha düşük olduğundan etnik gruplar arası dostlukları sürdürme olasılıkları da daha yüksektir. Duygusal empati, etnik gruplar arasındaki dostlukların istikrarı ile ilişkilidir. Kişilerarası empati gibi sosyo-duygusal yetkinlikler, etnik gruplar arası etkileşimleri artırabilir. Farklı sosyal kimliklere sahip gruplara ait kişiler arasındaki dostlukların sosyal-duygusal uyumla ilişkili olduğunu saptanmıştır. Buna göre, duygusal empati, gruplararası dostlukları korumak için özellikle önemli olabilir (Jugert, Noack ve Rutland, 2013). Bununla birlikte, öğrencilerin karşıdakinin bakış açısından bakma ve başkaları ile empati kurma, farklılıkları tanıma ve kabul etme becerilerini geliştirmeye odaklanan müdahaleler, onların üstün sosyo-bilişsel becerileri nedeniyle gruplar arası arkadaşlıklar kurmalarında yardımcı olacaktır. Bu nedenle, bu yetenekleri ele alan müdahaleler, öğrencilerin bu engelleri aşmalarına yardımcı olabilir (Turner & Cameron (2016).

Bireylerin gruplararası temas ve özellikle gruplararası yakınlık kurması, diğer grup üyelerinin bakış açısını kazanmalarını ve onların endişeleriyle empati kurmalarını sağlayabilir. Bu yeni bakış açısı, gruplararası tutumların geliştirilmesine katkıda bulunabilir ve bu sayede önyargının azaltılmasında aracılık rolü oynayabilir (Pettigrew ve Tropp, 2008). Jugert, Noack ve Rutland (2013) birçok araştırmanın sonuçlarını derleyerek özellikle duygusal empatinin gruplararası ilişkilerde ve önyargıların azaltılmasında anlamlı etkisini vurgulamışlardır. Duygusal empati başka birinin duygularını anlama, paylaşma ve böylece kendisini duygusal olarak başka birinin yerine koyma yeteneği olup sosyal yeterliliğin önemli bir biçimidir. Araştırmacılar, okullarda duygusal empati kurabilen çocukların olumlu sosyal davranışa ve yardım davranışlarına daha yatkın olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla, olumlu sosyal davranış sergileyen çocukların etnik gruplararası arkadaşlık kurma ve bu ilişkiler bir kere kurulduktan sonra etnik gruplararası dostluklarını sürdürme olasılıklarının daha yüksek olduğunu vurgulamışlardır (Jugert, Noack & Rutland 2013).

Batson ve arkadaşları (1997) üç farklı damgalanmış grup (AIDS, sokakta yaşayan ve kadın katil) üzerinde yapmış oldukları üç deneysel çalışmada, empatik duyguların daha olumlu tutumlara yol açtığını saptamıştır. İlaveten, damgalanmış kişiye yönelik olumlu empatik duyguların, kişiden yola çıkarak o kişinin ait olduğu tüm gruba genellenebileceğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla, farklı sosyal kimliklere sahip kişiler arasında ortaya çıkacak empatinin, gruplararası tutumların daha olumlu olmasına ve dolayısıyla da davranışlarının da daha olumlu olmasına yönelik dönüşüm sağlayabileceğini söylemek mümkündür. Benzer biçimde, Batson ve Moran (1999) yaptıkları oyun teorisi temelli deneysel çalışmada empati kaynaklı fedakarlığın olmasının, empatinin olmaması durumuna göre işbirliğini iki kat arttırdığını saptamışlardır. Ayrıca, bilişsel empati olarak ifade edilebilecek ötekinin bakış açısından bakma ve duyuşsal empatinin kişilerin birbirlerine karşı fedakarlık motivasyonunu olumlu yönde etkilediği saptanmıştır. Dolayısıyla, kişilerarası empatinin, ötekine yönelik işbirliğini, fedakarlığı ve yardım davranışlarını geliştirdiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle, farklı sosyal kimliklere sahip kişiler arasındaki empati deneyiminin onların birbirlerine ilişkin tutumlarını ve davranışlarını doğrudan etkilediğini ifade etmek mümkündür. Farklı sosyal kimliklere sahip kişilerin, birbirleriyle empati kuramadıklarında birbirlerine ilişkin tutumlarının daha olumsuz bir yönelim gösterebileceği ve birbirlerine karşı davranışlarının da daha olumsuz ve nispeten de yıkıcı olabileceği söylenebilir. Sierksma, Thijs ve Verkuyten (2014) daha empatik çocukların birbirlerine daha çok yardım yapmaya niyetli

olacaklarını vurgulamaktadırlar. Farklı sosyal kimliğe sahip çocukların, dış grup üyelerine yönelik yardım davranışlarının sosyal bir norm haline getirilmesi durumunda, kamusal alanda daha fazla yardım davranışı gösterme yönelimli oldukları görülmektedir. Birbirleriyle empati kurabilen kişilerin ise, birbirlerine yardım etme ve arkadaşlık kurma konusunda daha istekli ve gönüllü olabileceği söylenebilir.

Benzer biçimde, Stephan ve Finlay (1999) kişilerarası empatinin kişiler arasında olumlu, yararlı ve sosyal kabul ve dostluğu teşvik etmeyi amaçlayan prososyal davranışlara neden olduğunu ve bunun eğitim yoluyla geliştirilebileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla, potansiyel faydalarından dolayı, empatinin birçok gruplararası ilişkiler programına dahil edilip farklı sosyal kimlikteki kişiler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için kullanıldığını belirtilmektedir.

Yukarıdaki bilgilerin ışığı altında bu araştırmanın genel amacı, Türkiye'ye göç etmiş, Suriyeli göçmenlerin ilkokullara giden çocuklarının Türk çocuklar ile olan gruplararası empati düzeylerini, ilkokullarda çalışan "okul psikolojik danışmanlarının" penceresinden, derinlemesine ve detaylı olarak incelemektir.

YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı, ilkokullarda aynı sınıfta öğrenim gören, farklı sosyal kimliklere (Türk/Suriyeli) sahip öğrencilerin, birbirleri ile ne ölçüde empati kurduklarını, okul psikolojik danışmanlarının gözünden incelemektir. Araştırma, nitel çalışma olarak kurgulanmıştır. Araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

1. Farklı sosyal kimliklere sahip ilkokul öğrencileri (Türk/Suriyeli), birbirlerinin **bakış açılarını** ne ölçüde anlayabiliyorlar?
2. Farklı sosyal kimliklere sahip ilkokul öğrencileri (Türk/Suriyeli), birbirlerinin **yaşadıklarını** ne ölçüde anlayabiliyorlar?
3. Farklı sosyal kimliklere sahip ilkokul öğrencileri (Türk/Suriyeli), diğer sosyal kimliğe sahip bir arkadaşlarının **sıkıntı çektiğini** gördüğünde ne ölçüde canları sıkılıyor? Böyle durumlarda neler yapıyorlar?
4. Farklı sosyal kimliklere sahip ilkokul öğrencileri (Türk/Suriyeli), diğer sosyal kimliğe sahip bir arkadaşlarının **haksızlığa uğradığını** gördüklerinde ne ölçüde kızıyorlar? Böyle durumlarda neler yapıyorlar?
5. Farklı sosyal kimliklere sahip ilkokul öğrencileri (Türk/Suriyeli), diğer sosyal kimliğe sahip bir arkadaşlarının **üzgün olduğunu** gördüklerinde ne ölçüde üzüyorlar? Böyle durumlarda neler yapıyorlar?

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Gaziantep ilinde ilkokullarda okul psikolojik danışmanı olarak görev yapan 8 erkek ve 32 kadın, toplam 40 kişi oluşturmaktadır. 40 psikolojik danışmanla yüz yüze derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş ve sözel nitel veriler toplanmıştır. Görüşülen okul psikolojik danışmanların seçiminde, ilkokulda çalışmaları ve çalıştıkları okullarda Türk ve Suriyeli öğrencilerin birlikte eğitim-öğretim görmeleri koşulu referans alınmıştır.

Kategorilere ilişkin frekanslar, bazen 40 psikolojik danışmandan daha fazla ya da az olabilmektedir. Bunun nedeni, okul psikolojik danışmanlarının bazen görüşme sorusuna yanıt vermemeleri ya da çok detaylı yanıt vermeleridir. Okul psikolojik danışmanlarının söylemleri değerlendirilirken "K3-K-K5" şeklinde kısaltmalara yer verilmiştir. Bu kısaltmadaki birinci "K"

harfi kişiyi ve görüşme numarasını; ikinci “K” harfi cinsiyetini (K: Kadın, E: Erkek), üçüncü “K” harfi ise psikolojik danışmanını meslekteki kıdem yılını işaret etmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada nitel veri toplamak için standartlaştırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu tekniğin seçilmesinin nedeni, görüşülen kişilerden derinlemesine ve detaylı olarak veri elde etmektir. İlkokullarda çalışan psikolojik danışmanlar ile görüşme yapılırken görüşmede ortaklık ve aynılık sağlamak için ‘görüşme formu’ kullanılmıştır.

Sıklıkla gruplararası ilişkiler konusunda, betimsel ve ilişkisel tarama çalışmalarında Likert tipi, kapalı uçlu sorulardan oluşan veri toplama araçları çok yaygın kullanılırken, bu çalışmada farklı olarak standartlaştırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Bunun nedeni aynı sınıfı, paylaşan Türk ve Suriyeli öğrencilerin, birbirleri ile ne ölçüde empati kurduklarının, okul psikolojik danışmanların gözünden ve dilinden derinlemesine ve detaylı olarak incelenmesine yönelik gereksinimdir. Bu hedefe ulaşmak için gruplararası empati ile ilgili önceden hazırlanmış açık uçlu sorular, standart olarak görüşme yapılan her bir psikolojik danışmana sorulmuştur.

Görüşme sorularının hazırlanması aşamasında, alanyazında yer alan ve birçok çalışmada kullanılan (Aberson ve Haag, 2007; Swart, Hewstone, Christ ve Voci, 2010; Vezzali ve Giovannini, 2012;) Likert tipi kapalı uçlu sorular, açık uçlu görüşme sorularına dönüştürülmüştür. Bu yönüyle nicel verileri temel alan betimsel ve ilişkisel tarama çalışmaları ile paralellik kurulmasına çalışılmıştır. Araştırmada kullanılan açık uçlu sorular aşağıda yer almaktadır.

1. Okulunuzdaki Türk öğrenciler, Suriyeli öğrencilerin **bakış açılarını** ne kadar anlayabiliyorlar?
  - Okulunuzdaki Suriyeli öğrenciler, Türk öğrencilerin **bakış açılarını** ne kadar anlayabiliyorlar?
2. Okulunuzdaki Türk öğrenciler, Suriyeli öğrencilerin, **yaşadıklarını** ne kadar anlayabiliyorlar?
  - Okulunuzdaki Suriyeli öğrenciler, çok sayıda Suriyelinin Türkiye’ye göç etmesinin, Türk öğrencilerin yaşam alanına yaptığı etkiyi ne kadar anlayabiliyorlar?
3. Okulunuzdaki Türk öğrencilerin, **sıkıntı çeken** bir Suriyeli öğrenci gördüklerinde, **ne kadar canları sıkılıyor?** Böyle durumlarda neler yapıyorlar?
  - Okulunuzdaki Suriyeli öğrencilerin, **sıkıntı çeken** bir Türk öğrenci gördüklerinde, **ne kadar canları sıkılıyor?** Böyle durumlarda neler yapıyorlar?
4. Okulunuzdaki Türk öğrencilerin, **haksızlığa uğrayan** bir Suriyeli öğrenci gördüklerinde **ne kadar canları sıkılıyor?** Böyle durumlarda neler yapıyorlar?
  - Okulunuzdaki Suriyeli öğrencilerin, **haksızlığa uğrayan** bir Türk öğrenci gördüklerinde **ne kadar canları sıkılıyor?** Böyle durumlarda neler yapıyorlar?
5. Okulunuzdaki Türk öğrencilerin, **üzgün olan** bir Suriyeli öğrenci gördüklerinde **ne kadar canları sıkılıyor?** Böyle durumlarda neler yapıyorlar?
  - Okulunuzdaki Suriyeli öğrencilerin, **üzgün olan** bir Türk öğrenci gördüklerinde **ne kadar canları sıkılıyor?** Böyle durumlarda neler yapıyorlar?

Görüşme formu geliştirildikten sonra, alanda çalışan beş akademisyenden uzman görüşü alınmıştır. Getirilen eleştiriler doğrultusunda, görüşme formu ve sorular yeniden düzenlenmiş ve geliştirilmiştir. Daha sonra pilot çalışma için üç uygulama yapılmıştır. Görüşme formuna ait

soruların, görüşme yapılan kişiler tarafından beklenildiği gibi anlaşıldığı görülünce uygulamalara devam edilmiştir. Pilot çalışmada elde edilen veriler de çalışmada kullanılmıştır.

Yukarıda yer alan sorular, psikolojik danışmanlara sorulduktan sonra, onların ağzından çıkan her sözcük not edilerek, araştırmanın nitel, sözlü verileri toplanmıştır. Araştırmanın sonunda, Türk ve Suriyeli öğrencilerin birbirleriyle ne ölçüde empati kurduklarına ilişkin derinlemesine ve detaylı veriler okul psikolojik danışmanlarından toplanmıştır.

Veri Analizi

Bu çalışmada, nitel verilerin analizinde Miles ve Huberman'ın (1994) öne sürdüğü etkileşimli model referans alınmıştır. Bu bağlamda sırasıyla, veri toplama, veri azaltımı, veri gösterimi ve sonuç çıkarma doğrulama aşamaları izlenmiştir. Öncelikle, görüşme sürecinde kaydedilen tüm kayıtlı görüşmeler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Daha sonra, araştırmanın amacına uygun olan görüşme soruları belirlenmiştir. Her bir görüşme sorusuna, tüm örneklemin verdiği yanıtlar alt alta sıralanmıştır. Daha sonra, her bir soruya ait yazılı metin birçok kez okunarak araştırma sorusuyla ilgili olan temalar belirlenmiştir. Böylece, veri azaltma süreci yapılandırılmıştır. Bu süreçte yoğun veri yığını içerisinde kaybolmamak için kodlardan yararlanılmıştır. Her bir araştırma sorusuna ait veri sunumunun nasıl yapılacağına yönelik gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda, temel kodlar belirlenmiş ve bu kodlara bağlı olarak veriler kategorize edilmiştir. Kodlama sürecine geçilmeden önce analizi yapan araştırmacının kodlama güvenilirliği test edilmiştir. Bunun için birinci ve ikinci araştırma sorusuna, çalışma grubunun verdiği yanıtlar, beş gün ara ile iki kez kodlanmıştır. Her iki kodlama sürecindeki uyum yüzdesi hesaplanmıştır. Bunun için Miles ve Huberman'ın (1994:64) güvenilirlik formülünden yararlanılmıştır [Güvenirlik=(görüş birliği sayısı) / (toplam görüş birliği +görüş ayrılığı sayısı)]. Çalışmada kodlama güvenilirliği “.72” bulunmuştur. Güvenirlik çalışmasından sonra verilerin kodlanmasına geçilmiştir. Tabloların oluşturulması sürecinde, kategorilerin frekansına ek olarak o kategoriye ait kişi söylemlerine de yer verilmiştir. Böylece, verilerin karşılaştırmalı sunumunda matrislere yerleştirilecek kişi söylemleri belirlenmiştir. Matrisler içerisinde hem kategorilere ait frekans hem de kişilerin söylemlerine doğrudan yer verilerek, Türk ve Suriyeli öğrencilerin gruplararası empati deneyimlerine ilişkin karşılaştırmalı veri seti sunulmuştur.

BULGULAR

Bu çalışmada, Türk ve Suriyeli ilkokul öğrencilerin birbirlerinin bakış açılarını ve birbirlerinin yaşadıklarını ne ölçüde anladıkları; diğer sosyal kimliğe sahip sıkıntı çeken, haksızlığa uğrayan ve üzgün olan bir arkadaşlarını gördüklerinde neler hissettikleri ve yaptıkları, okul psikolojik danışmanlarının penceresinden öğrenilmeye çalışılmıştır. Böylece hem bilişsel hem de duyuşsal empati düzeylerine ilişkin veri toplanmıştır.

Tablo 1'de Türk ve Suriye öğrencilerin, birbirlerinin bakış açılarını anlama düzeyleri yer almaktadır. Tabloda görüldüğü gibi psikolojik danışmanların yanıtları beş temel kategorinin etrafında şekillenmiştir. Bunlar; “anlamıyorlar”, “yeterince anlamıyorlar”, “anlıyorlar”, “aile etkisi” ve “öğretmen ve okul etkisi”dir. Psikolojik danışmanların yanıtlarında öne çıkan kategoriler ise; “anlamıyorlar” ve “yeterince anlamıyorlar” kategorileridir. “Anlıyorlar” ve “aile etkisi” kategorileri sınırlı düzeyde psikolojik danışman tarafından dile getirilmiştir. Her bir kategori hem Türk hem de Suriyeli öğrencilerin deneyimlerini içerecek şekilde karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Okul psikolojik danışmanları tarafından Türk öğrencilerin, Suriyeli öğrencilerin yaşadıklarını ve maruz kaldıklarını anlama durumlarının güç olduğu, yaşlarının küçük olması nedeniyle

zihinlerinde onların yaşadıklarını somutlaştırmalarının söz konusu olmadığını, dil problemi ve Türkçe konuşmalarının yetersiz olması nedeniyle, karşılıklı etkileşimin ve paylaşımın az olması sonucunda, Suriyeli öğrencilerin bakış açılarını anlamalarının zayıf olduğu vurgulanmıştır. Benzer biçimde, Suriyeli öğrencilerin de, Türkçe konuşma ve anlama becerilerinin yetersiz olması nedeniyle paylaşımın ve etkileşimin az olması, kendilerini nispeten yabancı olarak görmelerinin sonucu olarak, Türk öğrencileri anlamakta güçlük çektikleri vurgulanmıştır. Farklı olarak, çok az sayıda psikolojik danışman, hem Suriyelilerin hem de Türk öğrencilerin birbirlerini anlayabildiklerini ifade etmişlerdir. Anlayabilmeye gerekçe olarak da bir yıldır birlikte zaman geçirilmesi ve Türkçenin belli düzeyde konuşulabiliyor olması gösterilmiştir. Yine farklı olarak, psikolojik danışmanlar az sayıda da olsa “aile etkisinden” söz etmişlerdir. Özellikle Türk öğrenciler, evde Suriyeli sığınmacılar ile ilgili olumsuz söylem ve tavırlarla karşılaşılıyorlar ise, bu yaklaşımı sınıfa getirip okul ortamında da sürdürdükleri vurgulanmıştır. Bir başka söylem ise, sınıf öğretmenlerinin sınıfta Suriyeli öğrencilerin yaşadıklarını anlatması ve Türk öğrencileri bilgilendirmesiyle, Suriyeli öğrencileri daha doğru anlamaya yönelik çalışmalar yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 1'e genel olarak bakıldığında okul psikolojik danışmanlarının hem Türk hem de Suriyeli öğrencilerin birbirlerinin bakış açılarını anlamakta güçlük çektiklerini ifade ettiklerini söylemek mümkündür. Burada psikolojik danışmanların ifade ettikleri gerekçelerin başında, Suriyeli öğrencilerin, Türkçeyi konuşamamaları ya da yetersiz konuşmalarının sonucu olarak, kaliteli gruplararası temas, etkileşim ve diyalogun kurulamaması gelmektedir. İlave olarak, psikolojik danışmanlar Türk öğrencilerin, Suriyeli sığınmacılara yönelik, evlerinde paylaşılan, olumsuz söylemleri ve tepkileri, okul ortamına taşınmaları nedeniyle, öğrenciler arasında yaşanan, arkadaşlık, temas ve diyalogların bu süreçten olumsuz etkilenebildiğini aktarmaktadırlar. Ancak, okul psikolojik danışmanları okul ortamında öğretmenlerin, olumsuz davranışlara ve önyargılara karşı öğrencileri, Suriyeli öğrencilerin yaşadıkları konusunda bilgilendirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum da onların daha iyi anlaşılmasına ilişkin çabayı göstermektedir.

Tablo 1. *Türk ve Suriyeli öğrencilerin, birbirlerinin bakış açılarını anlama düzeyleri*

T	S	Okul Psikolojik Danışmanlarının Söylemleri
---	---	--

Anlamıyorlar	11	1	Türk: İlkokul olduğu için bakış açılarını algılayamadıklarını düşünüyorum... (K1-E-K8)/ ...Onların yaşadıkları ortam, maruz kaldıkları şeyleri Türk öğrenciler çok anlamıyor. Anlasalar çok fazla "Suriyeli" demez, içlerine alırlardı. (K3-K-K7)/ ... aynı yaşantıyı paylaşmadıkları için, savaş ortamı görmedikleri için, babasının şehit olması, annenin kaybolması, onları anlaması, empati kurmaları çok zor. Bir de dil problemi olunca Türklerin onları anlamasını zorlaştırıyor. (K5-K-K5)/ Anlamıyorlar. En temel sebebi dil. (K34-K-K5)/ ... O çocukların ne yaşadıklarını zihinde canlandırabildiklerini düşünmüyorum. (K39-K-K4)
Anlamıyorlar			Suriyeli: ... Çok kolay uyum sağlayabildiler ama Türkleri anlamaya yönelik bir çaba sarf ettiklerini düşünmüyorum. (K1-E-K8)/ Onlar da anlamıyorlar. ...Dil bilmedikleri ve konuşamadıkları için, kendilerini ifade edemedikleri için zorlanıyorlar... (K5-K-K5)/ ... ama hiç iletişim kuramayanlar da var. Onlar gerçekten bir yabancı olarak görüyorlardır. Çünkü fazla içlerine girme, etkileşimde bulunma olmuyor. (K8-K-K1)/ Bence onlar hiç anlayamıyorlar. ... Şu anda kendi sıkıntıları çok fazla. Çünkü çok fazla yıpranmış haldeler...(K11-K-K7)/ Onlar da çok bilgili değil aslında bu konuda. Yeni bir ülkeye gelme, ülkenin düzeni, işte onların neden önyargılı yaklaşıtlarını bilmiyorlar. Neden dışlandıklarını bilmiyorlar. (K28-K-K3)/ Anlayabildiklerini zannetmiyorum. Hem yaşlarından dolayı hem de dil bilmeyenler gerçekten Türk öğrencilerin verdikleri tepkilere çok şaşırıyorlar ve iyice pasifleşiyorlar. (K35-K-K5)/ ... Kendileri de buldukları durumu çok anlayamıyorlar. Kendilerini Türklerden aşağıda hissediyorlar ama Türklerin neden böyle hissettirdiklerini anlamıyorlar. (K36-K-K3)/ Onlar da belki aralarına giremedikleri zaman Türk öğrencileri suçluyorlar. Ama nedenini anlamadıkları için böyle davranıyorlar, yani onlar da anlamıyorlar... (K39-K-K4)
Yeterince anlamıyorlar	17	1	Türk: ...Aileden, çevreden ve TV'den gördükleri kadarıyla yüzeysel ve kulaktan dolma algıladıklarını düşünüyorum. (K1-E-K8)/ ... Ama yaş biraz ilerledikçe daha iyi anlayabiliyorlar. (K15-K-K1)/ Birinci ve ikinci sınıflar, üçüncü ve dördüncü sınıflara göre anlayışları daha çocukça...(K2-E-K1)/ Zayıf. Empati konusunda zayıflar. (K6-E-K4)/ ...Yani çok fazla algılayamıyorlar. (K18-K-K1)/ Çok anlayamıyorlar. Dönem başında daha da azdı. Onlar Türkçe öğrendikten sonra daha iyi anlamaya başladılar. (K27-K-K18)/
Yeterince anlamıyorlar			Suriyeli: ... çok anladıklarını zannetmiyorum. Onlar direkt kabul görmek istiyorlar. Türkler de hemen kabul etmiyorlar...(K3-K-K7)/ Birinci ve ikinci sınıflar, üçüncü ve dördüncü sınıflara göre anlayışları daha çocukça...(K2-E-K1)/... Aslında yaş itibarıyla birbirlerini tamamen anladıklarını düşünmüyorum. (K4-K-K11)/ Belki biraz daha fazla anlıyor olabilirler. Çünkü çok fazla dışlanıyorlar...(K16-K-K1)/ ... Çocuklar biraz daha bencil oldukları için pek anlamıyorlar bence. (K17-K-K1)/ ... Onların da pek fazla anladığını düşünmüyorum açıkçası." neden bize bu şekilde davranılıyor" gibi şekilde pek anlamıyorlar... (K20-K-K5)/ ... Onlar da çok anlamadıkları için öfkeli oluyorlar. (K21-K-K3)/ ... Suriyeli öğrenciler biraz daha bakış açısını anlamaya başladılar. (K27-K-K18)/ ...Suriyelilerde karşı düşüncüyü anlamak biraz daha zor oluyor. (K31-K-K1)/ Onların da yaşantılarının farklı olması, bir savaşa tanık olmalarından dolayı çok anlayamıyorlar. (K37-E-K5)
Anlıyorlar	3	2	Türk: ...Üçüncü ve dördüncü sınıfta Suriyeli bir arkadaşı geldiğinde onunla konuştuğu zaman, duygusal paylaşımda buldukları zaman anladıklarını düşünüyorum. (K24-K-K3)/ ...Tabii ki şimdi anlayabiliyorlar sınıf arkadaşı olanlarda bir sıkıntı yok. Sonuçta bir yıl geçirmiş oldular...(K38-K-K20)
Anlıyorlar			Suriyeli: Türkçeye hakim olanlar bu konuda daha iyi...(K8-K-K1)/ üçüncü, dördüncü sınıf öğrenci yaşındaysa ve duygusal bağ kuruyorsa, iletişim kurdukça birbirlerini anlayabiliyorlar. (K24-K-K3)
Aile etkisi	4	-	Türk: "Bana ne, beni ilgilendirmiyor, buraya gelmeseymiş. ben onunla arkadaş olmak zorunda değilim" Gibi aileden duydukları cümleleri ifade ediyorlar. Empatik düşünce çok gelişmiş değil. (K21-K-K3)/ ...ev içinde düşmanlık söz konusuysa okulda Suriyeli öğrencilere düşman kesiliyorlar. (K25-K-K2)
Aile etkisi			Suriyeli:
Öğretmen ve okul etkisi	3	-	Türk: ... Öğretmenlerimiz bu konuda büyük bir destek oluyorlar bize. Suriyeli öğrencilerin ne kadar zorluklar yaşadığını, neden buraya gelmek zorunda kaldıklarını, bunları aktarma konusunda. Bir kısmı bunu önemsiyor. Ne kadar zor durum olduğunu anlayabiliyor. Ama bir kısmı da hala yok. (K31-K-K1)
Öğretmen ve okul etkisi			Suriyeli:

Tablo 2'de Türk ve Suriyeli öğrencilerin, birbirlerinin yaşadıklarını anlama düzeyleri yer almaktadır. Tabloda görüldüğü gibi, okul psikolojik danışmanlarının, Türk ve Suriyeli öğrencilerin birbirlerinin yaşadıklarını anlama düzeylerine ilişkin söylemleri, beş temel tema etrafında şekillenmektedir. Bunlar; "anlamıyorlar", "yeterince anlamıyorlar", "anlıyorlar", "aile etkisi" ve "öğretmen ve okul etkisi"dir. Psikolojik danışmanların bu sorudaki yanıtları anlamıyorlar ve

yeterince anlamıyorlar kategorisinde yoğunlaşmıştır. “Anlamıyorlar” kategorisi Suriyeli öğrencilerin lehine; “yeterince anlamıyorlar” kategorisi ise Türk öğrencilerin lehine yönelim göstermektedir. Türk öğrencilerin, Suriyeli öğrenciler ile benzer deneyimleri yaşamadıkları için, savaş ortamı, babanın şehit olması, annenin kaybolması vb. gibi konularda Suriyeli öğrencileri anlamalarının söz konusu olmadığı belirtilmiştir. Bununla birlikte, özellikle sosyal becerisi yüksek olan Türk öğrencilerin iletişim kurdukları, sohbet ettikleri ve arkadaşlık kurdukları takdirde, Suriyeli öğrencileri anlamaya daha yatkın oldukları belirtilmiştir. Farklı olarak, Suriyeli öğrencilerin Türk öğrencileri anlama durumlarının nispeten güç olduğu belirtilmiştir. Bunun nedenleri olarak da öncelikle Türkçe’yi yeterli konuşamamaları ve Suriyeli öğrencilerin büyük bir travma yaşamış olmalarının onları daha çok kendilerine odaklı kılması belirtilmektedir. Bu nedenle, sıklıkla günü tamamlamaya yönelik oldukları ve öz farkındalıklarının düşük olduğu belirtilmiştir. Bu sayılan nedenlerden dolayı, Suriyeli ilköğrencilerinin Türk öğrencileri anlama durumlarının güç olduğu vurgulanmıştır.

Tablo 2. Türk ve Suriyeli öğrencilerin, birbirlerinin yaşadıklarını anlama düzeyleri

T	S	Okul Psikolojik Danışmanlarının Söylemleri
5	14	<p>Türk: Hiç anlamıyorlar. Çünkü aynı yaşantıyı paylaşmadıkları için, savaş ortamı görmedikleri için, babasının şehit olması, annenin kaybolması, onları anlaması, empati kurmaları çok zor. Bir de dil problemi olunca Türklerin onları anlamasını zorlaştırıyor. (K5-K-K5)/ ...Sadece bir yabancı, ülkemize yeni geldiler biçiminde görüyorlar. (K8-K-K1)/... Şu an davranışlara bakılırsa anlamadıklarını düşünüyorum...(K16-K-K1)/</p> <p>Suriyeli: Öyle bir bilişe sahip değiller. (K2-E-K1)/ Bence o konuda benim gözlemim anlayabiliyor gibi durmuyorlar. Belki de dil problemi olduğu için anlıyorlarsa da ben çok fark etmiyorumdur. O konuda hiçbir konuşmamız olmadı. Çünkü empati kurduklarını düşünmüyorum. (K11-K-K7)/ ... çocuklar zaten direkt travmadan çıkmış gelmiş yanlarında ...çoğunda anne babası yok. Babaları şehit mesela, bizim okulda. Zaten o ruh halindeyken buraya gelip bir de hiç bilmedikleri bir ortamda bu şekilde karşılayınca, onu düşünmeye vakitleri olduğunu zannetmiyorum. (K13-K-K2)/ ...Çoğu öğrencim bomba patlama olaylarına şahit olup buraya geldikleri için daha çok kendilerini düşünüyorlar. Ya da kabul edilme çabası içinde oluyorlar. Bu nedenle Türk öğrencilerin yaşam alanlarına yaptıkları etkiyi düşündüklerini sanmıyorum. (K24-K-K3)/... Yani çok da anlamıyorlar biraz daha ben merkezci bakış açısı görüyorum ben. (K17-K-K1)/... Hani oradan kurtuldular, geldiler bir şekilde ama “biz bu ülkede nasıl bir etki yaratıyoruz” bunu anlamıyorlar. (K20-K-K5)/ Onlar bence sadece kendi durumlarına odaklılar. Savaşı hiç görmese de evini özleyenler, kayıpları olanlar var. Onlar kendi acılarına odaklılar. (K21-K-K3)/ Hiç anlamadıklarını düşünmüyorum. ... Kendi haklarını çok fazla savunuyorlar. Ama hiç anlamıyorlar. (K22-K-K6)/ Suriyeli öğrenciler o etkilerden çıkamamışlar. Günü bitirmeye çalışıyorlar. Öz farkındalıkları düşük. O günü bitirme, okuldaysa sesini çıkarmadan ders sonuna kadar bekleyebilme var. Türkçe konuşabilen öğrenciler de misafir gibi görüyorlar kendilerini. Bir gün gideceklerini düşünüyorlar. Bu nedenle hiç anlamıyorlar. (K35-K-K5)/ Anlayabildiklerini düşünmüyorum. Dil bilmeyen bir Suriyeli çocuk sınıfın potansiyelini ciddi biçimde aşağıya çekiyor. Ama Suriyeli çocuğunu bunun farkında olduğunu sanmıyorum... (K36-K-K3)/ Fazla anlamadıklarını düşünmüyorum. Zor şeyler yaşadılar ve etkilendiler. Toplumsal yaşamda birlikte yaşama kurallarını görmezden geliyorlar. (K37-E-K5)/ Ya şu an çok küçükler o kadar da iyi anlayacaklarını düşünmüyorum...(K38-K-K20)/</p>
12	6	<p>Türk: Basit düzeyde anlayabiliyorlar...(K1-E-K8)/ Çok nadir. Ama yine bu noktada da kız öğrenciler daha iyi (K6-E-K4)/ Nadiren anlayabildiklerini düşünüyorum. Çok empati kurmuyorlar...(K22-K-K6)/Bu öğrencinin biraz da sosyal becerisine bağlı. Suriyeli öğrenciyle iletişim kuruyorsa, sohbet ediyorsa, yaşadıklarını soruyorsa anlayabiliyor. Ama genelde böyle şeyleri çok konuşmuyorlar... (K24-K-K3)/ Herhalde arkadaşlık kurabildikleri kadar anlayabiliyorlar. Çünkü arkadaşlık kurduklarında birbirlerine yaşadıklarını anlatıp paylaşıyorlar. Onun dışında çok anlamadıklarını sanmıyorum. Paylaşım oldukça anlıyorlar. (K25-K-K2)</p> <p>Suriyeli: Çok anlamıyorlar. (K6-E-K4)</p>

Anlıyolarlar	5	3	Türk: Acıma duygusu üzerinden anlayabiliyorlar. Vicdan duygusuyla yaklaşıyorlar. (K27-K-K18)/ Anlayabilen öğrenciler var. Yardım etmeye çalışıyorlar. Çoğunlukla diyebilirim. (K35-K-K5)/ Okulumuzun çevresinde bir terör saldırısı oldu. Bu olaydan sonra savaş konusunu biraz daha anladılar ve empati kurabildiklerini düşünüyorum. (K37-E-K5) Suriyeli: Sanırım fazlaca anlıyorlar... ..o kadar içiçeler ki ne kadar bir araya geldikleri ya da hayatlarına ne kadar girdiklerinin farkındalar aslında. (K31-K-K1)/Suriyeli öğrenciler bunun bayağı farkındalar. Veliler ve öğrenciler bunun bilincindedeler. (K40-K-K2)
Aile etkisi	3	2	Türk: Ya işte anne babalarından duyup bu durumun hassaslığını fark edenler biraz daha anlıyorlar... (K17-K-K1)/ ... ailesi umursamayan ya da onlarla ilgili olumsuz şey söyleyenler hiçbir şekilde anlayış göstermiyorlar. (K17-K-K1)/ Suriyeli: Suriyeli öğrenciler anlıyor... (K15-K-K1)/ Sanırım fazlaca anlıyorlar... (K31-K-K1)
Öğretmen ve okul etkisi	7	-	Türk: Anlattığımızda anlayabiliyorlar çok rahat, sıkıntı yok. Çocuk olduğu için tabii ki anlatmamız gerekiyor. (K11-K-K7)/ Biz anlattığımız kadar. Biz ne veriyorsak onu anlıyorlar, onu algılıyorlar. (K30-K-K1)/ Yani sınıf öğretmenlerinin, ... anlattığı kadarıyla anlayabilirler...(K33-E-K2)/ Biraz öğretilmiş bir şey bu. ... öğretmeninden öğrenmişse duyarlı olabiliyor. (K36-K-K3) Suriyeli:

Bunlardan farklı olarak çok sınırlı sayıda okul psikolojik danışmanı hem Suriyeli ilkökul öğrencilerinin hem de Türk ilkökul öğrencilerinin birbirlerini anladıklarını belirtmişlerdir. Özellikle ailelerin ve öğretmenlerin bu süreçte anlamlı rolü olduğu vurgulanmıştır. Bu süreçte Türk öğrencilerin lehine bir yönelim göstermekte olduğu vurgulanmıştır. Türk öğrencilerin evlerinde Suriyeli sığınmacılara karşı olumlu konuşmaların olması durumunda, okulda Suriyeli öğrencilere karşı daha empatik ve anlayışlı davrandıkları; olumsuz konuşmaların olması durumunda ise, Türk öğrencilerin daha anlayışsız olduğu psikolojik danışmanlar tarafından vurgulanmıştır. Bununla birlikte öğretmenlerin, Türk öğrencilerin Suriyeli öğrencileri daha iyi anlamaları için okulda öğrenme ve öğretme sürecinde fırsat buldukça, Suriyeli öğrencilerin yaşadıklarına ilişkin öğrencileri bilgilendirdikleri ve Türk öğrencilerin bu bilgilendirme süreçlerinden olumlu yönde etkilendiklerine ilişkin bulgular ifade edilmiştir.

Tablo 3'te Türk ve Suriyeli öğrencilerin, diğer gruptan sıkıntı çeken bir öğrenci gördüklerinde hissettikleri duygulara ilişkin bulgular yer almaktadır. Okul psikolojik danışmanlarının belirttiği görüşlere göre, Türk ve Suriyeli öğrencilerin hissettikleri duygular, beş ana kategorinin etrafında gruplandırılmıştır. Bunlar, "hiç canları sıkılmıyor", "canları sıkılıyor", "üzüntü", "öğretmen ve aile etkisi" ve "ilişkiye bağlı destektir". Kategoriler, kendi içinde değerlendirildiğinde duygular yoğunluk sırasıyla, "canları sıkılıyor", "hiç canları sıkılmıyor" ve "ilişkiye bağlı destek" kategorilerinde yoğunluk göstermektedir. Hem Suriyeli hem de Türk ilkökul öğrencilerinin diğer gruptan bir öğrencinin sıkıntı çektiğini gördüklerinde, az sayıda psikolojik danışman, canlarının sıkılmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte, neredeyse iki katı yanıt öğrencilerin canlarının sıkıldığına yöneliktir. Ancak Türk ve Suriyeli öğrencilere göre, can sıkıntısının nedeninin değiştiği görülmektedir. Psikolojik danışmanlara göre, can sıkıntısının sosyal kimlikle bir alakası yoktur. Türk öğrencilerin, sıkıntı çeken bir Suriyeli arkadaşlarını gördüklerinde, diğer öğrencilere yaklaştıkları gibi yardım ettiklerini belirtmişlerdir. Benzer biçimde Suriyeli öğrencilerin de, bu tür konuları, Suriye'deki şiddete yönelik deneyimlerinden dolayı, daha hafif konular olarak algıladıklarını, ancak yine de canlarının sıkılacağını belirtmişlerdir. Öte yandan psikolojik danışmanlar, hem Suriyeli hem de Türk ilkökul öğrencilerin yaşadıkları duyguları belli ölçüde arkadaşlıklarıyla ilişkilendirmişlerdir. Özellikle, sıkıntı çeken öğrenci yakın arkadaşları ise ya da kendi arkadaş gruplarındansa, önceden iletişimleri varsa, duygularının daha belirgin olduğu ve canlarının sıkıldığı vurgulanmıştır. Ancak önceden arkadaşlıkları ve iletişimleri yoksa, herhangi bir duygu durumu yaşamadıkları vurgulanmıştır. Dolayısıyla, okul psikolojik danışmanları sosyal kimlik farkı gözetmeksizin, arkadaşlığı ve iletişimi daha çok vurgulamışlardır. İlâveten psikolojik danışmanlardan, birer kişi de olsa, sınıflarda öğretmenlerin, Suriyeli ve Türk öğrencilerin birbirleri ile empati kurmalarını sağlamak için çaba sarf ettiklerini vurgulamışlardır.

Tablo 3. Türk ve Suriyeli öğrencilerin, diğer gruptan sıkıntı çeken bir öğrenci gördüklerinde hissettikleri duygular

	T	S	Okul Psikolojik Danışmanlarının Söylemleri
Hiç canları sıkılmıyor	3	3	Türk: ... duygusal anlamda etkilenmezler... (K6-E-K4)/ Sıkılmıyor. Hatta ben gittiğimde “Öğretmenim o Suriyeli zaten.” Diyorlar. (K10-K-K10)/ Canları sıkılmıyor o kadar etkilenmiyorlar...(K32-K-K2)/ Suriyeli: Hiç sıkılmıyor... (K1-E-K8)/ Onlar da aynı şekilde umursamaz olabiliyor. (K34-K-K5)/ Zor şeyler yaşadıkları için biraz daha tepkisiz kalabiliyorlar. (K37-E-K5)
Canları sıkılıyor	6	12	Türk: Canları sıkılıyor... Kimliksel bir ayırım yok yaş grubuyla ilgili...(K25-K-K2)/ Yere düşen, ağlayan bir Suriyeli çocuğa canları sıkılır... (K26-K-K11) /Diğer öğrencileri gördüklerinde ne kadar canları sıkılıyorsa aynı şekildedir...(K23-K-K2)/ Suriyeli: Onların daha az sıkılıyordur... (K4-K-K11)/ Basit geliyordur ve çok fazla canları sıkılmıyordur. (K5-K-K5)/ Bence onlar daha çok umursuyorlar durumu. (K17-K-K1)/ Suriyeli öğrenci de aynı duyguyu yaşıyor, canı sıkılıyor...(K2-E-K1)/ Yine sıkıntı çeken öğrencide fiziksel bir belirti varsa mesela ağlıyorsa canı sıkılıyor. Fiziksel görünen bir şey yoksa anlamıyorlar...(K26-K-K11)/
Üzüntü	1	-	Türk: Üzülüyorlar, empati kurabiliyorlar...(K27-K-K18) Suriyeli:
Öğretmen ve aile etkisi	1	1	Türk: Biz anlattığımız kadar. Bence çocuk bu yaşta kendi kendine empati kuramıyor. Biz ona empati becerisi kazandırırız o da karşısındaki kişiyi o kadar anlayabiliyor. Burada bize bayağı bir rol düşüyor.(K30-K-K1) Suriyeli: Suriyeliler de aynı şekilde yaş grubu olduğu için biz ona empati becerisi kazandırdığımız kadar anlayabiliyor. Aile en başta, sınıf öğretmeninin tutumu en sona da rehber öğretmenin tutumu etkiliyor. (K30-K-K1)
İlişkiye bağlı destek	3	5	Türk: Yakın arkadaşlıysa çok canı sıkılır. Ama sınıftan normal bir arkadaşlıysa, bir Türk arkadaşına göre daha az kafasına takar... (K40-K-K2) Suriyeli: Eğer Suriyeli öğrenci o Türk öğrenciyle yakınsa çok canı sıkılır. Ama yakın değilse umursamaz. O beni anlamıyor. Benim de onu anlamam gerek yok diye düşünür. (K3-K-K7)/ Onlar da aynı şekilde. Kendi arkadaş grubu olunca yanlarına gidiyorlar. Öbür sınıflarda olunca çok şey yapmıyorlar. (K13-K-K2)/ ... iletişimlerine bağlı. İyi bir iletişimleri varsa aralarında, çocuk başkalarının duygularını anlayabilme, paylaşabilme becerisi ile yetiştirilmişse yaklaşabilir... (K12-K-K13)/ Arkadaşlarını önemsiyorlar. Bu nedenle büyük ihtimalle canları sıkılır... (K7-K-K3)/ Anlayabildikleri, ölçüde canları sıkılıyor...(K35-K-K5)

Tablo 4’te Türk ve Suriyeli öğrencilerin, diğer gruptan sıkıntı çeken bir öğrenci gördüklerinde gösterdikleri davranışlara ilişkin bulgular yer almaktadır. Tabloda görüldüğü gibi okul psikolojik danışmanlarının Türk ve Suriyeli öğrencilerin davranışlarına ilişkin görüşleri beş ana tema etrafında toplanmaktadır. Bunlar: “bir şey yapmıyorlar”, “ilişkiye bağlı destek”, “psikolojik destek” “nötr” ve “yardım etmeye çalışıyorlar”dır.

Tablo 4’te görüldüğü gibi okul psikolojik danışmanlarının yanıtları Türk ve Suriyeli öğrencilerin davranışları açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde farklılık göstermektedir. Sadece, “bir şey yapmıyorlar” kategorisinde Suriyeli öğrencilere yönelik tepkilerde fazlalık söz konusu iken, diğer üç kategori olan “ilişkiye bağlı destek”, “psikolojik destek” ve “nötr” kategorisinde Türk öğrencilere yönelik tepkiler neredeyse iki kat fazladır.

Tablo 4. Türk ve Suriyeli öğrencilerin, diğer gruptan sıkıntı çeken bir öğrenci gördüklerinde gösterdikleri davranışlar

	T	S	Okul Psikolojik Danışmanlarının Söylemleri
Bir şey yapmıyorlar	5	8	<p>Türk: ...hiçbir şey yapmıyorlar. (K1-E-K8)/...Çok bir şey yapmazlar. (K6-E-K4)</p> <p>Suriyeli: ... müdahale etmiyorlar. (K15-K-K1)/Onlar da pek bir şey yapmıyorlar... (K20-K-K5)/ Asla yanaşmıyorlar...(K22-K-K6)/ ...çok fazla Türklere de yardım etme çabası içinde değiller. (K18-K-K1)</p>
İlişkiye bağlı destek	7	4	<p>Türk: ...Yakın arkadaşlarıysa, teselli etmeye ve konuşmaya çalışırlar. (K7-K-K3)/ Bazen umursamayabiliyorlar. Ama arkadaşlık kurdukları bir kişiye destek olmaya çalışıyorlar. (K34-K-K5)/ Bu biraz da sınıflarındaki Suriyeli öğrencilere bakış açılarına göre değişiyor. Eğer sınıflarındaki Suriyeli arkadaşlarını seviyorlarsa daha çok canları sıkılıyor. Eğer arkadaşlarının aralarına almıyorlarsa ve dışlıyorlarsa bakıp geçebiliyorlar. Onlara göre modeli sınıftaki Suriyeli arkadaşları. Diğer Suriyeli öğrencilere de ona göre davranıyorlar. Eğer olumlu bir bakış açısı geliştirdiyse yardım etmeye çalışıyor, konuşuyorlar. Canını niye sıkıldığını öğrenmeye çalışıyor. Ama negatif bir bakış açısı varsa umursamıyor, hatta dalga bile geçiyorlar. (K24-K-K3)/ Yardım etmeye çalışırlar. Biri düştüğünde kaldırmaya çalışırlar. Karşıdaki çocuğun tavırla alakalı bence. (K5-K-K5)</p> <p>Suriyeli: ... Türk öğrencilerle iletişimlerine göre değişiyor. Eğer Türk öğrencilerle iletişim iyiye, Türk öğrencilerden olumlu davranışlar görüyorsa, olumlu tepkiler alıyorsa kabul görmüş bir Suriyeli öğrenciyse Türk arkadaşına aynı şekilde yardım etmeye çalışıyor. Eğer sürekli dışlanan içine kapanık bir Suriyeli öğrenciyse tepkisiz kalabilir, umursamayabilir. (K24-K-K3)/ Normal arkadaşlık ilişkilerine bağlı bir durum. Arkadaşlık olanlar muhtemelen aynı şekilde onlar da dinleyip destek olurlar... (K29-E-K3)/ Onlarda da aynı şekilde mümkün olduğu kadar destek olmaya çalışıyorlar. Sınıftan kopuk bir öğrenciyse hiçbir şekilde zaten kimse yaklaşmıyor. Ama arkadaşlık ilişkileri iyi olduğu zaman burada Türk ya da Suriyeli ayırımına gitmiyorlar. (K31-K-K1)</p>
Psikolojik destek	10	3	<p>Türk: Sözel olarak telkinde bulunma, yaşları dahilinde öğüt verme olabiliyor...(K4-K-K11)/ ...Maddi bir ihtiyacı olduğunda bile destek olmak için ellerinden geleni yapıyorlar. (K4-K-K11)/ ... Daha insancıl yaklaşırlar bu konuda. Sıkıntısını gidermeye çalışır. (K8-K-K1)/ Sarılabiliyor, dertleşebiliyor, ilgileniyorlar. Eğer problemi anlıyorsa yardım etmeye çalışıyorlar. (K26-K-K11) ... Şu an bir sıkıntı olduğu zaman arkadaşlarına destek oluyorlar, yardımcı oluyorlar...(K31-K-K1)/ ...Zor durumda karşılaştıklarında onları üzülürken gördüklerinde ağlarken gördüklerinde duygusal anlamda destek olabiliyorlar. Oyun ortamlarına alıyorlar arkadaş gruplarıyla bir araya gelip yanlarına gidip konuşmaya çalışıyorlar öğretmenlerine söyleyip bana gelip söyleyip yardım istiyorlar. (K33-E-K2)/ Yardım etme isteği oluyor. Türk ya da Suriyeli sıkıntı çeken birine duyarsız kalmazlar. Konuşmaya çalışırlar, gruba alıp moralini düzeltmeye çalışırlar. (K39-K-K4)</p> <p>Suriyeli:...O da aynı şekilde sıkıntısını gidermeye çalışır... (K8-K-K1)/ ...Teselli etmeye çalışıyorlar. (K26-K-K11)/ Onlarda da aynı şekilde mümkün olduğu kadar destek olmaya çalışıyorlar. ...(K31-K-K1)</p>
Nötr	6	3	<p>Türk: ...Normal arkadaşlarına ne yapıyorlarsa aynısını yapıyorlar. (K22-K-K6)/ ...Bir Türk öğrenciyse ne yapıyorlarsa aynısını yapıyorlar. (K25-K-K2)/ Öğrenciler sıkıntı çeken bir öğrenci gördüklerinde Suriyeli olmasıyla değil, sıkıntıyla ilgileniyorlar. Yardım etmeye çalışıyorlar ve öğretmene haber veriyorlar. (K2-E-K1)</p> <p>Suriyeli: Aynı şekilde. Türk-Suriyeli diye o durumda ayırdıklarını düşünmüyorum. Sıkıntısı olduğunda yardım ediyorlar. (K23-K-K2)/ Onlar da aynı şekilde. Çocuklar arasında bu ayırım çok yok. ...(K25-K-K2)/... arkadaşlık ilişkileri iyi olduğu zaman burada Türk ya da Suriyeli ayırımına gitmiyorlar. (K31-K-K1)</p>

Yardım etmeye çalışıyorlar	12	10	Türk: Türk öğrenciler yardım etmeye ve sorunu çözmeye çalışır. Sınıf arkadaşını getirip bana anlatır sıkıntısını...(K3-K-K7)/ Konuşurlar, birlikte bir şeyler yapmayı teklif eder. (K40-K-K2)/
			Suriyeli: ...yardım etmeye çalışırlar. (K7-K-K3)/Büyük yaşta olanlar hemen yardım etmeye koşuyorlar. Konuşuyorlar, hatta döveni dövme kalkıyorlar. Onlar daha sık yardım ediyorlar. (K21-K-K3)/ ... Türk-Suriyeli diye o durumda ayırdıklarını düşünmüyorum. Sıkıntısı olduğunda yardım ediyorlar. (K23-K-K2)/Onlar da yardım ederler. Ama Türkler kadar istekli bir yardım olmaz bu. (K19-K-K5)/ ...Teselli etmeye çalışıyorlar. (K26-K-K11)/O da aynı şekilde. Bir sorun olduğu zaman hemen yanlarına gidiyorlar. "Ne derdiniz var?" gibi şekilde birbirlerine destek oluyorlar. Dediğim gibi arkadaş olarak görüyorlar birbirlerini. Normal arkadaşlık ilişkisi nasılsa, nasıl davranıyorlarsa birbirlerine öyle davranıyorlar. (K38-K-K20)/ Onlar da aynı şekilde yardım ediyorlar, anlamaya çalışıyorlar. (K39-K-K4)/...Türkçe biliyorsa yanına gidiyor ve ilgileniyor. Diğer arkadaşlarıyla gidiyor. Genellikle tek gitmiyorlar. (K40-K-K2)

Tablo 4'te öne çıkan en önemli kategori, "ilişkiye bağlı destek" kategorisidir. Hem Suriyeli hem de Türk öğrencilerin diğer gruptan bir arkadaşlarını sıkıntı çekerken gördüklerinde, daha önce deneyimledikleri ilişkiye bağlı olarak destek verdikleri vurgulanmıştır. Burada öne çıkan temalar, yakın arkadaşı olma, arkadaşını sevmeye, o öğrenciye ilişkin olumlu bakış açısına sahip olma, iletişim içinde olma, karşılıklı olumlu davranışlar içinde olma gibi davranış örüntüleridir. Farklı olarak, sıkıntı içinde olan öğrenci dışlanmış bir öğrenci ise, hakkında olumsuz bir bakış açısına sahiplerse, sınıftan kopuk bir öğrenciyse, bu öğrenciye yardımcı olmamayı tercih ettikleri saptanmıştır. Bu veriler çerçevesinde öğrencinin sosyal kimliğinden çok, yaşanmış arkadaşlık deneyimlerinin, öğrencilerin sıkıntı çeken öğrenciye yönelik davranışlarını ve yardımcı olup olmamalarını belirleyen temel faktör olduğu saptanmıştır. Benzer biçimde psikolojik destek kategorisi daha çok Türk öğrencilere yönelik olarak okul psikolojik danışmanları tarafından vurgulanmıştır. Burada öne çıkan davranış örüntüleri ise, öğüt verme, sarılma, dertleşme, yardım etme, duygusal destek verme, oyunlara alma, öğretmenden yardım isteme, yardım etme, teselli etme ve destek olmadır.

Okul psikolojik danışmanları "yardım etmeye çalışıyorlar" kategorisinde hem Türk hem de Suriyeli öğrencilerin birbirlerine sosyal kimlik farkı gözetmeksizin ya yardım ettikleri ya da öğretmenlerinden yardım istediklerine ilişkin söylemlerde bulunmuşlardır. Benzer sonuçlar "nötr" kategorisinde de görülmektedir. Türk ve Suriyeli ilköğrencilerinin, sosyal kimlik farkı gözetmeksizin, sıkıntı çeken öğrencilere yardım etmeye çalıştıkları, ayırım yapmadıkları vurgulanmıştır.

Tablo 5'te Türk ve Suriyeli öğrencilerin, diğer gruptan haksızlığa uğrayan bir öğrenci gördüklerinde hissettikleri duygulara ilişkin bulgular yer almaktadır. Tabloda görüldüğü gibi öğrencilerin hissettikleri duygular dört ana kategori etrafında toparlanmıştır. Bunlar, "hiç canları sıkılmaz", "canları sıkılıyor", "nötr" ve "ilişkiye bağlı duygu"dur. Okul psikolojik danışmanlarının söylemleri sosyal kimlik farkı gözetmeksizin benzer bir dağılım göstermektedir. Ancak söylemler sosyal kimliklere göre karşılaştırıldığında çarpıcı ve anlamlı sonuçlar yakalanabilmektedir.

Tablo 5. Türk ve Suriyeli öğrencilerin, diğer gruptan haksızlığa uğrayan bir öğrenci gördüklerinde hissettikleri duygular

	T	S	Okul Psikolojik Danışmanlarının Söylemleri
--	---	---	--

Hiç canları sıkılmaz	5	4	<p>Türk: Çok canlarının sıkıldığını düşünmüyorum...(K27-K-K18) Suriyeli olduğu için ezilmesini normal görebiliyorlar. Bu genel olarak mahallenin bakışı. Çocuklara da yansımış. (K36-K-K3)/ Çok fazla duyarlı değiller aslında...(K11-K-K7)</p> <p>Suriyeli: Hiç sıkılmıyor. Çünkü Türk öğrencinin haksızlığa uğraması onu ilgilendirmiyor. Azınlıkta olduğu için çoğunluğun problemiyle ya ilgilenmiyor ya da elinden bir şey gelmeyeceğini düşünüyor. (K1-E-K8)/ ...çok canı sıkılmaz. Hep kendileri haksızlığa uğradığı için Türklerin de kendilerinin durumunda olduğunu düşünürler. (K5-K-K5)/ ... canları sıkılmıyor. (K20-K-K5)/ Hiç canları sıkılmıyor...(K22-K-K6)/ Çok sıkılmıyor. Belki duygularını çok belli etmedikleri için anlayamıyoruz. (K27-K-K18)</p>
Canları sıkılıyor	5	6	<p>Türk: Çok nadir canları sıkılır...(K22-K-K6)/ Çok fazla endişelenmiyorlar... (K34-K-K5)/ Türk öğrencilerin canı sıkılır...(K3-K-K7)/</p> <p>Suriyeli: Canları sıkılıyordur ama dediğim gibi bunu çok dert edindiklerini düşünmüyorum. Az bir miktarda diyebiliriz. (K11-K-K7)/ Belki içsel anlamda üzülebilirler.... (K6-E-K4)/ Genel olarak daha çok canları sıkılır.(K24-K-K3)</p>
Nötr	4	1	<p>Türk: Bir Türk öğrenci haksızlığa uğramış kadar sıkılıyordur. Ayrım yaptıklarını düşünmüyorum... (K4-K-K11)/ ...Bunu Suriyeli Türk diye değil ama bazı çocukların canının sıkılacağını söyleyebilirim... (K7-K-K3)/ ... Türk arkadaşlarıyla eşdeğer gibi, aynı derecede canları sıkılır... (K8-K-K1)/</p> <p>Suriyeli: Bir Suriyeliye ne kadar canları sıkılırsa Türk öğrenciye de aynı biçimde sıkılır...(K8-K-K1)</p>
İlişkiye bağlı duygu	3	2	<p>Türk: O, çocuğun bakış açısına göre değişiyor. Sevdiği bir öğrenciyse, değer verdiği bir öğrenciyse, yakın arkadaşysa canı daha çok sıkılabilir. Ama aralarında problem olan bir arkadaşysa belki daha az sıkıntı yaşayabilir. O aralarındaki iletişime bağlı. (K12-K-K13)/ ... Arkadaşlarıysa daha çok ilgileniyorlar. Dışarıdan başka biriye çok ilgilenmiyorlar, oyunlarına devam ediyorlar. (K13-K-K2)/</p> <p>Suriyeli: Eğer yakınsa Suriyeli arkadaşı gibi canı sıkılır. Yakın değilse çok umursamaz...(K3-K-K7)</p>

Hem Türk hem de Suriyeli öğrencilere ait “hiç canları sıkılmaz” kategorisi incelendiğinde, belli miktarda her iki sosyal kimliğe ait öğrencilerin de diğer gruptan haksızlığa uğrayan bir arkadaşlarını gördüklerinde canlarının sıkılmayacağı ifade edilmiştir. Bazı Türk öğrencilerin canlarının sıkılmadığı, haksızlığa uğrayan arkadaşlarının Suriyeli olduğu için ezilmesinin normal olduğu şeklindeki mahallede paylaşılan ortak bakış açısının öğrencilere de yansıdığı ifade edilmiştir. Öte yandan, Suriyeli öğrencilerin yaşadıkları olumsuz deneyimler nedeniyle kendilerine daha fazla odaklı olmalarından dolayı, kendi sorunlarından uzaklaşıp Türk öğrencilerin sorunlarını görmeye yönelik duygulanımlarının zayıf olduğu belirtilmiştir. Sıklıkla kendilerinin mağduriyetine daha odaklı oldukları için Türk öğrencilerin yaşadıklarına daha duyarsız oldukları belirtilmiştir. Bununla birlikte benzer sayıda diğer gruptan haksızlığa uğrayan bir arkadaşlarını gördüklerinde canlarının sıkılacağına yönelik tepkiler de alınmıştır. Ancak bu can sıkıntısının çok net olmadığı ve daha seyrek vurgulandığı görülmektedir.

Bununla birlikte, sınırlı da olsa hem Türk hem de Suriyeli öğrencilerin hissettikleri duyguların ilişkiye bağlı bir yönelim gösterdiği de saptanmıştır. Eğer haksızlığa uğrayan kişi, öğrencinin sevdiği bir öğrenci, değer verdiği bir arkadaşı, yakın bir arkadaşı ise, canlarının sıkılacağı, uzak bir arkadaşı ve paylaşımı olmayan bir kişi ise, ilgilenmedikleri ya da umursamadıkları belirtilmiştir. Dolayısıyla, öğrencilerin sosyal kimliğinden çok aralarındaki arkadaşlığın niteliği daha öne çıkmaktadır. Buna ek olarak, sınırlı da olsa, özellikle Türk öğrencilerin, sosyal kimlik farkı gözetmeksizin öğrencinin haksızlığa uğramış olup olmaması ile ilgilendiğini ve kendi sosyal kimliklerinden öğrencilere davrandıkları gibi davrandıkları da belirtilmiştir.

Tablo 6’da Türk ve Suriyeli öğrencilerin, diğer gruptan haksızlığa uğrayan bir öğrenci gördüklerinde gösterdikleri davranışlara ilişkin bulgular yer almaktadır. Tabloda görüldüğü gibi Türk ve Suriyeli öğrencilerin davranışları yedi kategori etrafında gruplandırılmıştır. Bunlar, “bir şey yapmama”, “kendileri çözerler”, “ilişkiye bağlı destek”, “yardım etme”, “öğretmenden yardım isteme”, “nötr” ve “empatik davranma”dır. Öğrencilere ait kategori frekansları benzerlik göstermektedir.

Tablo 6’da görüldüğü gibi, sınırlı sayıda okul psikolojik danışmanı öğrencilerin “bir şey yapmamayı” seçtiğini belirtmiştir. Onun dışında öne çıkan temalara bakıldığında “yardım etme” ve “ilişkiye bağlı destek” teması öne çıkmaktadır. Hem Suriyeli hem de Türk öğrencilerin haksızlığa uğrayan arkadaşlarına yardım etmeyi tercih ettikleri vurgulanmıştır. Buna ilaveten “ilişkiye bağlı destek” kategorisi de anlamlı düzeyde öne çıkmıştır. Öğrencilerin sosyal kimlikleri yerine, kendi gruplarından bir öğrenci olduğunda, iletişimleri iyiye, sevdikleri bir arkadaşlarıysa, tanıdıkları bir kişiye ve yakın arkadaşları ise yardım ettikleri belirtilmiştir. Öğrencilerin arkadaşlıklarının niteliğinin sosyal kimliklerinin önüne geçtiği saptanmıştır.

Benzer biçimde, özellikle Türk öğrencilerin, yardım isteme davranışını da sıklıkla tercih ettikleri saptanmıştır. Farklı olarak sınırlı sayıda öğrencinin sosyal kimliklerinden farklı olarak “nötr” davrandıkları ve özellikle Suriyeli öğrencilerin yaşadıkları olumsuz deneyimlerinden çıkardıkları sonuçlar çerçevesinde daha empatik davranma eğilimlerinin olduğu saptanmıştır.

Tablo 6. Türk ve Suriyeli öğrencilerin, diğer gruptan haksızlığa uğrayan bir öğrenci gördüklerinde gösterdikleri davranışlar

	T	S	Okul Psikolojik Danışmanlarının Söylemleri
Bir şey yapmama	5	4	<p>Türk: ...Duyarsız davranıyorlar veya savunmaya geçiyorlar. (K27-K-K18)/ ...Haksızlığa uğramışsa da bana ne, benim problemim değil diyebiliyorlar. (K34-K-K5)</p> <p>Suriyeli: ...hiçbir davranış sergilemiyorlar. (K22-K-K6)/ ... bu konularda çekingen davranıyorlar Türklere göre... (K18-K-K1)/ ...girişimde bulunmaz ve bir şey yapmazlar. (K6-E-K4)</p>
Kendileri çözerler	6	5	<p>Türk: Kendi aralarında bir sorun olduğunda, kendileri çözerler.(K3-K-K7)/ ... Arkadaşlarına müdahale edebiliyorlar...(K11-K-K7)/ ...Ellerinden bir şey gelirse bu durumu düzeltmeye çalışırlar. (K17-K-K1)/ ...kolluyorlar arkadaşlarını, haksızlığa uğradıklarını gördükleri zaman. (K38-K-K20)/ Duruma direkt müdahale etmeye çalışıyorlar... (K37-E-K5)/ Dönemin sonuna doğru daha fazla kaynaştıkları için onu korumaya çalışıyorlar, haklarını savunuyorlar. (K40-K-K2)</p> <p>Suriyeli: Okul bahçesinde böyle bir sorunla karşılaştıklarında belki müdahale edebiliyorlar oyun tarzında ... (K15-K-K1)/ ...Çoğu daha çok kabul gördükleri için olumlu bir şekilde yaklaşırlar, sorunun çözmeye çalışırlar...(K24-K-K3)/ ...Korumak istiyorlar. (K30-K-K1)/ Onlar daha aktifler. Ayrımcılığı daha az yapıyorlar. (K35-K-K5)/ Kendi yaşlıları görmezden gelebiliyor, ama yaşları büyük olanlar doğrudan müdahale ediyorlar. (K37-E-K5)</p>

İlişkiye bağlı destek	5	4	<p>Türk: Bu durum Suriyeli öğrencinin kabullenilme düzeyine göre değişir. Eğer Suriyeli öğrenci gruba alınmışsa, Türk arkadaşı gibi tepki gösterir. Ama Suriyeli öğrenci huzursuzluk çıkaran, gruba alınmayan biriye tepki vermez. (K1-E-K8)/ Sevdiği bir arkadaşıyla haksızlığa uğrayanın tarafında olur. Sevmediği biri olursa ilgilenmez. (K21-K-K3)/ ...Suriyeli öğrencilere karşı olumsuz bir bakış açısı varsa buna canı sıkılmaz, umursamaz, görmezden gelir. Benim okulda genellikle iletişimleri iyiyse yardımcı olmaya çalışır. (K24-K-K3)</p> <p>Suriyeli: Bağ kurmadılarsa çok karışmazlar. (K9-E-K3)/ ... Burada aslında önemli olan mülteci olmasından ziyade o kişiyi sevip sevmemesiyle ilgili. (K21-K-K3)/ Yani yine aynı şekilde kendi sınıfında olan çocuklar olduğunda haklarını savunabiliyorlar. Ama tanımadığı olursa, karışmıyorlar. (K33-E-K2)/ ... sınıf arkadaşı olduğu için haksızlık olduğu zaman birbirlerine kolluyorlar. Yani dediğim gibi ayırım yok. (K38-K-K20)/ ...Yakın arkadaşıyla Suriyeli öğrenci de bize getirir. Yakın değilse ve dil problemi varsa yardım edemeyeceğini düşünür. (K3-K-K7)</p>
Yardım etme	6	7	<p>Türk: ...sahiplenir ve yardım ederler...(K3-K-K7)/ ...Yanında durmaya çalışıyorlar. Destek oluyorlar. (K23-K-K2)/ Haksızlığa uğrayan bir Suriyeli öğrenci görünce ona sahip çıkıyorlar. Çünkü çocuk olma psikolojisi ile karşıdaki insanın haksız olduğunu düşünüyorlar. Özellikle iki Suriyeli çatışyorsa daha iyi destek verebiliyorlar. Bir Türk bir Suriyeli olursa ikilemde kalabiliyorlar. (K15-K-K1)</p> <p>Suriyeli: Elinden geliyorsa yardım etmeye çalışıyor. (K2-E-K1)/ ...Yine sıkıntısını gidermeye çalışır. (K8-K-K1)/ ...gidip teselli ediyorlardı...(K13-K-K2)/ Eğer anlayabiliyorsa o da yardım etmeye çalışıyor. (K26-K-K11)</p>
Öğretmenden yardım isteme	6	2	<p>Türk: ...Sınıf öğretmenine veya bana söylüyorlar. (K2-E-K1)/ ...Öğretmenden yardım talep ederler.(K3-K-K7)/ ...Öğretmenlerine ya da bize söylüyorlar. (K4-K-K11)/ Bazen bir Suriyeli öğrenciye haksızlık yapıldığında bunu bizlere iletiyorlar...(K10-K-K10)/...Öğretmenlere haber veriyorlar. (K37-E-K5)</p> <p>Suriyeli: ...çözemediklerini öğretmenlerine söylüyorlar. (K4-K-K11)/ ...Öğretmene söylüyorlar...(K28-K-K3)</p>
Nötr	2	2	<p>Türk: Diğer arkadaşlarına ne yaparlarsa aynı şekilde davranırlar. (K8-K-K1)/ Normal bir Türk öğrenci için vereceği tepkiyi veriyorlar. Haksızlığı engellemeye çalışıyorlar...(K2-E-K1)</p> <p>Suriyeli:</p>
Empatik davranma	-	3	<p>Türk:</p> <p>Suriyeli: Onlar daha empatik ve anlayışlı yaklaşabilirler. Onlar kendileri bir takım haksızlıklara uğradıklarını düşündükleri için Türklere oranla daha empatik olabilirler. (K39-K-K4)</p>

Tablo 7’de Türk ve Suriyeli öğrencilerin, diğer gruptan üzgün olan bir öğrenci gördüklerinde hissettikleri duygulara ilişkin bulgular yer almaktadır. Tablo 7’de görüldüğü gibi Türk ve Suriyeli öğrencilerin, diğer gruptan üzgün olan bir öğrenci gördüklerinde hissettikleri duygular dört kategoride toplanmıştır. Bunlar, “canları sıkılmıyor”, “canları sıkılıyor”, “üzülüyorlar” ve “ilişkiye bağlı destek”tir. “Üzülüyor” kategorisi çok az psikolojik danışman tarafından ifade edilmiştir. Buna karşın, diğer üç kategori de hem Türk hem de Suriyeli öğrencilere yönelik olarak anlamlı miktarda ifade edilmiştir. “Canları sıkılmıyor” kategorisi her iki sosyal kimliğe ait öğrencilere yönelik olarak da ifade edilmiştir.

Tablo 7. Türk ve Suriyeli öğrencilerin, diğer gruptan üzgün olan bir öğrenci gördüklerinde hissettikleri duygular

T	S	Okul Psikolojik Danışmanlarının Söylemleri
---	---	--

Canları sıkılmıyor	5	5	<p>Türk: ... Bir Suriyeli üzgün olduğunda Türk öğrencilerin ilgisi yüzeysel ve üstünkörü oluyor. Canları sıkılmıyor...(K5-K-K5)/ ... canları fazla sıkılmıyor yani. üzgün olma durumu, rahatsız olma durumu pek farkında değiller zaten. (K20-K-K5)/ ... genel olarak çok da duyarlı değiller. (K36-K-K3)</p> <p>Suriyeli: ...öğrencilerin ilgisi yüzeysel ve üstünkörü oluyor. Canları sıkılmıyor...(K5-K-K5)/ Türk öğrenciler kadar sıkılmıyor bence. Aynı durumda değiller ama yine de sıkılıyordur. Çok fazla miktarda değildir(K11-K-K7)/ Suriyeli öğrenciler için de aynı. Canları sıkılmıyor. (K20-K-K5)/ Çok sıkılmıyor, bir şey yapmıyorlar... (K34-K-K5)/ Onlar da çok duyarlı değiller. (K36-K-K3)</p>
Canları sıkılıyor	10	8	<p>Türk: Türk öğrencilerin yakın olmasa bile canı sıkılır...(K3-K-K7)/Türk öğrenciye ne kadar canı sıkılıyorsa, üzülyorsa aynı şekildedir. (K8-K-K1)/ Üzgün olan bir Suriyeli öğrenci gördüklerinde canları sıkılır...(K23-K-K2)/ Üzgünlüğü anlayabiliyorsa çocuk çok canı sıkılıyor...(K26-K-K11) Sıkılıyor... (K27-K-K18)/ Kendi kardeşlerinin canı yanmış gibi hissediyor... (K2-E-K1)</p> <p>Suriyeli: Canları sıkılıyor...(K27-K-K18)/Aynı şekilde canı sıkılıyor... (K2-E-K1) Türklere göre daha çok canları sıkılıyor... (K40-K-K2)</p>
Üzülmüyorlar	1	1	<p>Türk: En başta amaçları onları üzmetki kırmaktı amaçları. Ama şimdi kabullendikleri için kendilerinden biliyorlar. Üzgünse üzülmüyorlar...(K30-K-K1)</p> <p>Suriyeli: Onlar üzülmüyorlar...(K25-K-K2)</p>
İlişkiye bağlı duygu	5	3	<p>Türk: ... Suriyeli öğrenci, sınıfça ve öğretmene sevilirse, paylaşma yoluna gidebilir. (K1-E-K8)/ Eğer samimi arkadaşlarıysa çok canı sıkıyordur...(K4-K-K11)/ Canları sıkılır ama çok dışlanan bir değilse...(K24-K-K3)/ Yakın arkadaşlıysa çok canı sıkılır. Ama sınıftan normal bir arkadaşlıysa, bir Türk arkadaşına göre daha az kafasına takar...(K40-K-K2)</p> <p>Suriyeli: Ben bunu samimiyete bağlıyorum. Samimiyet yoksa, arkadaş grubunda değilse, çok canı sıkılmaz. Ama samimiye canı sıkılır...(K4-K-K11)/ Kabul görmüş, iletişim kurabilen bir Suriyeli öğrenciyse canları sıkılır...(K24-K-K3)/ Ortamını ve sınıfını benimsemişse, bağ kurmuşsa, üzülmüyor... (K9-E-K3)</p>

Tablo 7’de görüldüğü gibi en dikkat çekici iki kategori “canları sıkılıyor” ve “ilişkiye bağlı duygu” kategorisidir. Psikolojik danışmanlar, öğrencilerin büyük çoğunluğunun diğer sosyal kimliğe sahip üzgün bir arkadaşlarını gördüklerinde canlarının sıkıldığını belirtilmişlerdir. Öğrencilerin kendi sosyal kimlik gruplarından olup olmamasına bakmadan bu duyguyu yaşadıkları vurgulanmıştır. Buna ek olarak, bazı Türk ve Suriyeli öğrenciler ise dış gruba ait öğrenci sevilen bir öğrenci ise, samimi arkadaşları ise, yakın arkadaşları ise, kabul gören ve iletişim kurulan bir öğrenci ise canlarının sıkıldığını belirtmiştir. Bu kategori koşullu gibi olmasına karşın, “canları sıkılıyor” kategorisinde sosyal kimlik önemsenmezken, bu kategoride, farklı sosyal kimlikten arkadaşlığın ve paylaşımın bir koşul olarak belirtilmesi oldukça dikkat çekicidir.

Tablo 8’de Türk ve Suriyeli öğrencilerin, diğer gruptan üzgün olan bir öğrenci gördüklerinde, gösterdikleri davranışlara ilişkin bulgular yer almaktadır. Tabloda görüldüğü gibi, öğrenci davranışları altı ana kategori etrafında gruplandırılmıştır. Bunlar, “bir şey yapmazlar”, “yardım etme”, “ilişkiye bağlı destek”, “psikolojik destek”, “öğretmene haber verme” ve “dil etmenidir”.

Tablo 8. Türk ve Suriyeli öğrencilerin, diğer gruptan üzgün olan bir öğrenci gördüklerinde gösterdikleri davranışlar

	T	S	Okul Psikolojik Danışmanlarının Söylemleri
Bir şey yapmazlar	-	4	<p>Türk:</p> <p>Suriyeli: İlgilendiklerini düşünmüyorum. Tepkisiz kalıyorlar. (K1-E-K8)/ Canları sıkılmaz ve bir şey yapmazlar. (K6-E-K4)/ Hiç canları sıkılmıyor, hiç de tepki göstermiyorlar. (K22-K-K6)/ Çok sıkılmıyor, bir şey yapmıyorlar. Ben rastlamadım. (K34-K-K5)</p>

Yardım etme	10	11	<p>Türk: O anda yardımcı olmak için yanlarına gidiyorlar...(K25-K-K2)/ ... birbirlerine bu konuda destek verebiliyorlar. (K31-K-K1)/ Aynı şekilde yardım etmeye çalışırlar, Türk-Suriyeli ayrımı yapmazlar. Destek olmaya çalışırlar. (K39-K-K4)/ ...Konuşurlar, birlikte bir şeyler yapmayı teklif eder. (K40-K-K2)</p> <p>Suriyeli: ...yardım etmeye çalışıyor. (K2-E-K1)/ ...Konuşarak, yardım etmeye çalışırlar. (K4-K-K11)/ ...Yardım etmeye çalışırlar. Mesela beslenmesinin yarısını bir Türk öğrenciyle paylaşan öğrenci var... (K9-E-K3)/Onlar yaşadıklarından dolayı daha olgun olabiliyor. Bu tür durumları daha çabuk anlayabiliyorlar. Biraz daha ilgileniyorlar Türklere göre. Onlar biraz daha ilerideler. (K21-K-K3)/ ... Bazıları sınıf başkanı olduğu için hemen müdahale edip yardım etmeye çalışırlar. (K24-K-K3)/ Yaşıtları olaylara daha az katılıyor. Büyük olan Suriyeli öğrenciler yardım etmeye çalışıyorlar. (K36-E-K5)/ ...Etrafında toplanıyorlar. Yanına gidip konuşuyorlar...(K27-K-K18)</p>
İlişkiye bağlı destek	4	4	<p>Türk: Arkadaşıysa söylediğim gibi ekstra ilgi gösterir, yanına gider... (K9-E-K3)/ ...gözde bir öğrenci ise tabiri caizse, ona yanaşabiliyorlar... (K15-K-K1)/ Yakın arkadaşısıya bir iki sorar ne oldu diye ama birinci sınıflarla ilgilendiğim için onlar çok da odaklanamıyorlar böyle şeylere. En fazla bir teneffüste ne oldu diye sorar ve kendi oyununa döner. (K21-K-K3)/ Arkadaşı olan bir Suriyeli bir öğrenciyse yanına gidip destek olabiliyor, sorabiliyor. (K34-K-K5)</p> <p>Suriyeli: Yakın olmasına bağlı. Yakınsa ve ters tepki almayacağını düşünüyorsa yardım eder. (K3-K-K7)/ ... kendi tanıdığı kendi sınıfından arkadaşları olursa destek olmaya çalışıyorlar. (K33-E-K2)/ Arkadaşlık ilişkileri iyi olanlar destek olurlar muhtemelen... (K29-E-K3)</p>
Psikolojik destek	12	3	<p>Türk: ...sosyal destek vermeye çalışırlar...(K24-K-K3)/ ...arkadaşını anlamaya çalışır. (K26-K-K11)/ Yardım etmeye çalışıyorlar ama kendi aralarında bir sorun değilse, mesela öğretmen kızdıysa teselli etmeye çalışıyorlar. (K35-K-K5)/ ...hemen sarılıyorlar arkadaşlarına. Ne sorun olduğunu soruyorlar... (K38-K-K20)/ ... Problemi anlamak ve destek olmak için çaba harcıyorlar. (K4-K-K11)/</p> <p>Suriyeli: ... Birini üzgün gördüklerinde gidip, tabii ki dil problemi yoksa arada, destek olmaya çalışıyorlar... (K18-K-K1)/</p>
Öğretmene haber verme	12	7	<p>Türk: Yine destek sağlıyorlar. Mutlaka bir şeyler yapabilir miyiz söylüyorlar. Bazen yanıma gelip hocam işte şöyle şöyle arkadaşımızın bir problemi var gelip size söyleyemiyor deyip söyleyebiliyorlar kendileri. (K18-K-K1)</p> <p>Suriyeli: ...öğretmene haber veriyorlar. Rehberlik servisine geliyorlar. (K27-K-K18)/ ...geliyor bize söylüyor yardım istiyor. (K30-K-K1)</p> <p>Onlar da gelip öğretmenlerine hemen söylüyorlar her şeyi. (K32-K-K2)</p>
Dil etmeni	1	3	<p>Türk: ... bana gelip bildirebiliyorlar sınıf öğretmenlerine bildirebiliyorlar. Özellikle ilk başlarda dil problemi yaşadığımızda gelip sürekli söylüyorlardı...(K11-K-K7)/</p> <p>Suriyeli: Suriyeli öğrencilerde de dil sorunu yoksa, diğer çocuklar gibi karşılıyorlar. Gidiyorlar yani sorunların öğrenmeye çalışıyorlar... (K15-K-K1)/ ...daha fazla ilgileniyorlar. Türkçe biliyorsa yanına gidiyor ve ilgileniyor. Diğer arkadaşlarıyla gidiyor. Genellikle tek gitmiyorlar. (K40-K-K2)/ ... Eğer tam olarak dili bilmiyorlarsa bir anlamaya çalışıyorlar olayı. İki grup için de geçerli bu. Dili bilenler zaten yanlarında oluyor. Dili bilmeyenler de anladıkları kadar yanındalar. Anlamıyorlarsa biraz çekiniyorlar. (K13-K-K2)</p>

“Bir şey yapmazlar” ve “dil etmeni” sınırlı sayıda ve Suriyeli öğrencilere yönelik olarak okul psikolojik danışmanları tarafından belirtilmiştir. Her iki sosyal kimliğe ait öğrencilere yönelik olarak da, sosyal kimlik farkı gözetmeksizin “psikolojik destek”, “yardım etme”, “öğretmene haber verme” ve “ilişkiye bağlı destek” kategorilerini anlamlı miktarda ifade edilmiştir.

Hem Suriyeli hem de Türk öğrencilerin de diğer gruptan üzgün bir arkadaş gördüklerinde sosyal kimliğe takılmadan birbirlerine yardım ettikleri vurgulanmıştır. Paralel biçimde, özellikle Türk öğrencilerin Suriyeli öğrencilere yönelik olarak psikolojik destek sağlamaya dönük davranışlar gösterdikleri belirtilmiştir. Örneğin, anlamaya çalışma, teselli etmeye çalışma, sarılma, problemi anlamak için çaba harcama vb. gibi. Buna ek olarak, her iki sosyal kimliğe ait gruptan öğrencilerin diğer gruptan öğrencilere, ilişkiye bağlı destek verdiklerine dair sonuçlar da elde edilmiştir. Eğer diğer gruptan öğrenci arkadaşlarıysa, yakın arkadaşlarıysa, yakınlarsa, tanıdıkları bir kişiye,

arkadaşlık ilişkileri iyi ise yardımcı olmayı tercih ettikleri belirtilmiştir. Dolayısıyla, gruplararası arkadaşlığın önemi yeniden ifade edilmiştir.

İlaveten, öğrencilerin yardımcı olamayacakları bir durumla karşılaştıklarında öğretmenlerinden de yardım isteme ve onlara haber verme davranışlarını sıkça tercih ettikleri saptanmıştır. Genellikle, Türk öğrencilerin bunu daha sık tercih ettikleri saptanmıştır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmada, Türk ve Suriyeli ilkokul öğrencilerinin birbirlerinin bakış açılarını ve birbirlerinin yaşadıklarını ne ölçüde anladıkları; diğer sosyal kimliğe sahip sıkıntı çeken, haksızlığa uğrayan ve üzgün olan bir arkadaşlarını gördüklerinde neler hissettikleri ve yaptıkları okul psikolojik danışmanlarının penceresinden öğrenilmeye çalışılmıştır. Böylece hem bilişsel hem de duyuşsal empati düzeylerine ilişkin veri toplanarak, gruplararası empati konusunda sonuçlar çıkarılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın sonucunda Türk ve Suriyeli ilkokul öğrencilerinin, birbirlerinin bakış açılarını ve birbirlerinin yaşadıklarını anlamakta güçlük çektikleri saptanmıştır. Bu süreçte öne çıkan temaların başında Suriyeli öğrencilerin yabancı dil olarak Türkçeyi etkin kullanamamaları gelmektedir. Suriyeli öğrencilerin yetersiz dil becerileri onların Türk öğrencilerle kişilerarası diyaloglarını, sosyal etkileşimlerini ve temasını olumsuz etkilediği saptanmıştır. Kişiler, yetersiz dil becerisi nedeniyle birbirini anlayamadıklarında karşılıklı temas, etkileşim ve arkadaşlığın kurulup sürdürülmesinde güçlükler yaşanmaktadır. Benzeri sonuçlar, Vorauer ve Sakamoto (2006) tarafından şöyle vurgulanmaktadır: Kişilerarası ilişki geliştirme, karşılıklı birbirine olumlu bakma ve karşılıklı ilgi etkin bir şekilde kişilerarası iletişime bağlıdır. Bireylerin görüşleri, hedeflenen alıcılar tarafından algılanmalıdır. Kişiler birbirilerini doğru olarak algılayamadıkları ve anlayamadıkları takdirde, birbirlerine karşı reddedilmiş gibi hissedebilirler ve çabalarından ve karşılıklı ilgilerinden erken vazgeçebilirler. Benzer şekilde Harwood (2010), daha az dil ve iletişim becerilerine sahip olanların, gruplararası etkileşimin akışını olumlu bir sonuca yöneltmede, dezavantaja sahip olacağını belirtmektedir. Her iki yazarın söylemleri ile mevcut çalışmanın sonuçları birlikte ele alındığında, göçmen çocukların yerleşik halkın çocukları ile birlikte, aynı sınıfta eğitim alırken yaşadıkları birçok sorunun başında Türkçenin kullanımındaki yetersizlik olduğu görülmektedir. Dil olmaksızın doğru iletişimin ve paylaşımın kurulamaması, birçok kişilerarası sorunun da yaşanmasının temel nedeni olacaktır.

Türk ve Suriyeli ilkokul öğrencilerin birbirlerinin bakış açılarını anlamakta güçlük çekmelerinin bir başka nedeni ise, yaşlarının küçük olması nedeniyle birbirlerine karşı yeterince empati kuramadıkları ve yaşa bağlı olarak da birbirlerinin bakış açılarını anlama yeterliklerinin arttığı saptanmıştır. Yaşam deneyimleri birbirinden çok farklı olduğu için küçük çocukların, özellikle de Türk çocukların, Suriyeli çocukların savaş sürecini nasıl deneyimlediklerine ilişkin algı oluşturmalarının güç olduğu saptanmıştır.

Türk ve Suriyeli ilkokul öğrencilerinin birbirlerinin bakış açılarını ve birbirlerinin yaşadıklarını anlamakta güçlük çekmelerinin bir başka nedeni de aile içi ilişkilerinde deneyimledikleri önyargıları okula taşımalarıdır. Evde Suriyeli göçmenlere ilişkin olumsuz tutumları deneyimleyen öğrencilerin, okul ortamında bu önyargılarını sürdürmekte oldukları saptanmıştır. Aile içi önyargının çocuklara aktarılmasına yönelik tartışmalara alanyazında da rastlanmaktadır. Castelli, De Dea ve Nesdale (2008), çocuklar için ebeveynleri çoğunlukla ilk ve en önemli bilgi kaynağı olduğu için, çocuklar ebeveynlerinin açık tutum ve davranışlarını taklit etme ve bunlara uyma eğilimindedir. Bu bağlamda evde, dış gruplara karşı gruplararası önyargıya şahit olan çocukların, bu davranış örüntülerini açık ya da örtük olarak okul ortamına da taşıma eğilimi olduğu söylenebilir. Benzeri bir yaklaşım Meeusen (2014) tarafından da vurgulanmaktadır. Meeusen

(2014), ebeveynlerin bilinçli olarak çocuklarına temel sosyal değerleri, normları ve davranışları öğrettikleri öğrenme ortamlarını yaratarak gruplararası tutumların iletilmesine aktif olarak katılabildiklerini vurgulamaktadır. Bu durumun olumlu tutumlar için olduğu kadar, olumsuz tutumlar için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Türk ve Suriyeli ilkököl öğrencilerinin birbirlerinin bakış açılarını ve birbirlerinin yaşadıklarını anlamakta güçlük çekmelerinin bir başka nedeni olarak, Suriyeli öğrencilerin ülkelerinde ve göç sürecinde yaşadıkları travmalar nedeniyle kendilerine odaklı olmaları ve yaşamış oldukları olumsuz deneyimler etrafında düşünmeleri belirtilmiştir.

Türk ve Suriyeli ilkököl öğrencilerin birbirlerinin bakış açılarını ve birbirlerinin yaşadıklarını anlamalarına katkı vermek için öğretmenlerin sınıf ortamında fırsat buldukça konuştukları saptanmıştır. Özellikle Suriyeli öğrencilerin yaşadıkları güçlüklerin Türk öğrenciler tarafından daha iyi anlaşılması için aydınlatıcı konuşmalar yaptıkları belirlenmiştir. Bu yaklaşımın faydalı bir yaklaşım olduğu alanyazında da ifade edilmektedir. Vezzali, Giovannini ve Capozza (2012)'nin vurgulamış oldukları, öğretmenlerin örtük ırksal ya da etnik tutumlarının aynı zamanda derslerine girdikleri öğrencilerinin örtük ırksal ya da etnik tutumlarının yordayıcısı olduğuna yönelik saptamaları ile örtüşmektedir. Dolayısıyla, derslerinde fırsat buldukça Suriyeli öğrenciler ile ilgili olumlu görüşler ve tutumlar ifade eden öğretmenlerin bu yaklaşımlarının aynı zamanda diğer Türk öğrencilerin Suriyeli öğrencilere yönelik tutumlarını da olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Türk ve Suriyeli ilkököl öğrencilerinin diğer gruptan sıkıntı çeken bir öğrenci gördüklerinde hissettikleri duygular incelendiğinde önemli bir bölümünün sosyal kimlik farkı göstermeksizin canlarının sıkıldığı saptanmıştır. Bununla birlikte, Suriyeli öğrencilerin ülkelerindeki savaş ortamında yaşadıkları deneyimlerin yoğun olması nedeniyle okul ortamında yaşanan durumları daha basit algıladıkları belirlenmiştir. Aynı zamanda, öğrencilerin yaşadıkları duyguları belirleyici ana kategorilerin başında diğer gruptan öğrencilerle yaşadıkları deneyimlerin belirleyici olduğu saptanmıştır. Eğer diğer gruptan sıkıntı çeken öğrenci, yakın arkadaşlarıysa, yakınlarsa, arkadaş gruplarındansa ve iletişimleri varsa, daha fazla canlarının sıkıldığı ve etkilendikleri saptanmıştır. Dolayısıyla, gruplar arası arkadaşlığın önemli ve belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Bu sonuçları destekler nitelikte Pettigrew ve Tropp (2008) farklı sosyal kimliklere sahip gruplara ait bireylerarası temasın ve özellikle gruplararası yakınlığın, grup üyelerinin diğerine yönelik olumlu bakış açısı kazanmalarını ve diğer grup üyelerinin endişeleriyle empati kurmalarını sağlayabileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla, farklı sosyal kimlikten gelen kişiler arasında, arkadaşlığın ve doğrudan ya da dolaylı temasın geliştirilmesinin, onların birbirlerinin bilişsel ve duygusal deneyimlerini okumaya ve görmeye daha açık hale getirebileceği söylenebilir.

Benzer biçimde, Türk ve Suriyeli ilkököl öğrencilerinin diğer gruptan sıkıntı çeken bir öğrenci gördüklerinde, gösterdikleri davranışlara bakıldığında öne çıkan ana temaların yardım etmek ve ilişkiye bağlı destek olduğu saptanmıştır. Farklı sosyal kimliklere sahip öğrenciler, yakın arkadaşlarsa, arkadaşlık kurdukları bir kişiye, onu seviyorlarsa, olumlu bir bakış açıları varsa, iletişimleri varsa ve iyiye, olumlu davranışlar görüyorlarsa, kabul görmüş bir kişiye, arkadaşlık ilişkileri iyiye, ona yardım ettikleri, eğer bu sayılan olumlu davranışlar yoksa, yardım ve destek davranışlarını göstermedikleri saptanmıştır. Bu sonuçlara koşut sonuçlara alanyazında da rastlanmaktadır. Örneğin, Cialdini v.d., (1997) ilişkilerdeki yakınlık arttıkça, empatik ilginin arttığını belirtmektedir. Empatik ilginin ise yardım etmeye yönelik istekliliği yordadığını belirtmektedir. Benzer biçimde Dovidio v.d., (1997) sevme gibi kişilerarası faktörlerin dış grup üyelerine yardım etmeye ilişkin yönelimi geliştirdiğini belirtmektedir. Benzer biçimde, kişilerarası ilişkilerde "biz" duygusunun yardım davranışlarını kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Dolayısıyla Türk ve Suriyeli öğrenciler arasında ortaya çıkan "biz" duygusunun, özellikle arkadaşlıkların gelişmesine paralel olarak birbirlerini sosyal kimlikleriyle değil, bir üst kimlik

olarak arkadaş kimliğiyle görmeye başladıklarında yardım davranışları göstermeye daha yönelimli oldukları sonucu çıkarılabilir. Bu nedenle de sınıf arkadaşı gibi üst sınıflandırmaların, etnik temelli sosyal kimliklerin ötesine geçilerek yardım davranışlarının gösterilmesini sağlayacağı sonucu da çıkarılabilir. Buna karşın, mevcut çalışmadan elde edilen sonuçlar ile çelişen araştırma sonuçlarına da alan yazında rastlanmaktadır. Örneğin Vezzali v.d., (2015), İtalya’da Mayıs 2012 yılında gerçekleşen deprem sonrasında yapmış oldukları araştırmada gruplararası temasa yönelik davranış niyeti ile yardım niyeti arasında olumlu ilişki saptamışlardır. Yalnız, bu ilişki dış gruptan çok iç gruba yöneliktir. Bu araştırmada ise Suriyeli göçmenler dış grup üyesi olmalarına karşın, eğer Türk öğrenciler ile Suriyeli öğrenciler arasında anlamlı ve olumlu arkadaşlık ilişkisi kurulmuşsa, yardım davranışlarının arttığı saptanmıştır.

Türk ve Suriyeli ilkökul öğrencilerinin, diğer gruptan haksızlığa uğrayan bir öğrenci gördüklerinde hissettikleri duygular incelendiğinde, öne çıkan duygulara bakıldığında genel olarak bir kısım öğrencinin canları sıkılmazken, bir grup Türk ve Suriyeli öğrencinin ise sosyal kimlik farkı olmaksızın canlarının sıkıldığı saptanmıştır. Bununla birlikte, belirgin ve dikkat çekici olan bir başka bulgu ise, ilişkiye bağlı olarak ortaya çıkan duygular olmuştur. Öğrenciler, diğer gruptaki öğrenci sevdikleri, değer verdikleri yakın arkadaşları ise ve iletişimleri varsa canlarının sıkıldığı; ancak o kişiye ilişkin olumlu algıya sahip değiller ise, herhangi bir duygunun ortaya çıkmadığına yönelik koşullu duygular saptanmıştır. Bu sonuçlar da gösteriyor ki, duyguların ortaya çıkmasına vesile olan temel özellik, farklı sosyal kimlikten gelen öğrenciler arasındaki arkadaşlığın varlığıdır. Bu anlamlı sonuçlara paralel olarak, Türk ve Suriyeli ilkökul öğrencilerinin, diğer gruptan haksızlığa uğrayan bir öğrenci gördüklerinde gösterdikleri davranışlarda en çok yardım etme, çözmeye çalışma ve ilişkiye bağlı destek gelmektedirler. Burada öne çıkan ve en anlamlı gelen tema ilişkiye bağlı destek temasıdır. Eğer dış gruptaki öğrenci, kabullenilmiş, gruba alınmış, sevilen bir öğrenci ise, iletişimleri iyi ve yakın arkadaşlarsa, bu kişiye daha kolay yardım etme davranışı gösterildiği saptanmıştır. Dolayısıyla, sosyal kimlikten çok, dış grup üyesi öğrenci ile olan arkadaşlık ilişkisinin dinamiklerinin öne çıktığı saptanmıştır. Bu sonuçlarda öne çıkan en temel tema, farklı sosyal kimliklere sahip Türk ve Suriyeli ilkökul öğrencilerinin haksızlık durumlarında, eğer aralarında olumlu arkadaşlık ilişkisi varsa, birbirlerinin sosyal kimliklerinden farklı olarak, arkadaş üst kimliği üzerinden hareket etmeleridir. Dolayısıyla da arkadaşlık, onların haksızlık karşısında doğru duygulanım içine girmelerine ve doğru davranışları, özellikle de yardım davranışlarını sergilemelerine vesile olmaktadır. Öğrenciler, arkadaş olduklarında aralarında ortaya çıkan olumlu duyguların ve olumlu algıların, sosyal kimlik temelli farklılıkları bastırdığı ve birbirlerini sosyal kimlikleri üzerinden değil, arkadaşlık kimliği ve onun yol açtığı olumlu duyguların izinden görmeye başladıkları söylenebilir. Dolayısıyla, farklı sosyal kimliklere sahip öğrenciler arkadaş olduklarında, bir üst sosyal kimlik olan “arkadaşlık” kimliğini geliştirerek, birbirlerini ait oldukları kültürel ve sosyal kimlikler üzerinden görmemeye başladıklarını söylemek de mümkündür. Benzeri sonuçları alan yazında da görmek mümkündür. Örneğin Dovidio v.d. (1997), kişilerin bir üst kimlik ya da ortak kimlik geliştirdiklerinde, yardım etme, kendini açma, olumlu değerlendirme gibi olumlu gruplararası davranışlar gösterdiklerini belirtmektedirler. Nier v.d., (2001) çok sayıda araştırma sonucunu derleyerek özellikle farklı sosyal kimliğe sahip gruplara ait kişiler arasında, ortak bir iç grup kimliği yaratılmasının, olumlu kişilerarası davranışları desteklediğini saptamışlardır. Benzer biçimde Gaertner ve Dovidio (2005) üniversite öğrencilerinde gruplararası sınırlarda değişim olduğunda, kendini dış grup üyesine açma ve yardım etme gibi olumlu kişilerarası davranışların ortaya çıktığını belirtmektedir. Dolayısıyla, mevcut çalışma ile alanyazında yer alan söylemler birlikte değerlendirildiğinde, aynı sınıfta eğitim ve öğretim gören farklı sosyal kimliklere sahip öğrenciler arasında yakın ilişki, sevmeye ve arkadaşlıklar geliştiği takdirde, birbirlerini sosyal kimliklerinin ötesinde görmeye başladıkları ve kişilerarası sorunlar karşısında daha yardımsever davranışlar sergilemeyi tercih ettikleri söylenebilir.

Türk ve Suriyeli ilkököl öğrencilerinin, diğler gruptan üzgün olan bir öğrenci gördüklerinde hissettikleri duygular incelendiğinde, sosyal kimlik farkı olmaksızın sınırlı sayıda öğrencinin canlarının sıkılmadığı ve üzülmediğı saptanırken, önemli bir öğrenci oranının ise canlarının sıkıldığına ilişkin anlamlı bir sonuç bulunmuştur. Buna ek olarak, bazı öğrencilerin yaşadıkları duyguların, yine sosyal kimlik farkı olmaksızın, eğer öğrencilerin diğler gruptan bir öğrenci ile öncesinde paylaşımları varsa, öğrenci seviliyorsa, arkadaşlarsa, samimilerse, öğrenci kabul görmüş ve benimsenmiş bir öğrenci ise, üzüntü içindeki öğrenciye yönelik duygusal tepkilerin anlamlı düzeyde arttığı saptanmıştır. Dolayısıyla, bu sonuçlar, farklı sosyal kimlikteki öğrenciler arasında kurulmuş ya da kurulacak olan arkadaşlıkların, onların birbirleriyle olan ilişkilerinde anlamlı bir belirleyici olduğu saptanmıştır. Hatta, arkadaşlığın niteliğine ve samimiyetine bağlı olarak, öğrencilerin birbirlerinin sosyal kimliklerine ilişkin kategorik algılarını bastırarak ya da geriye atarak, arkadaşlığı bir üst kimlik olarak öne çıkardıklarını ve ilişkilerinde daha belirleyici olmaya başladıklarını da söylemek mümkündür.

Benzer şekilde, Türk ve Suriyeli ilkököl öğrencilerinin, diğler gruptan üzgün olan bir öğrenci gördüklerinde gösterdikleri davranışlar incelendiğinde öne çıkan davranışlar, psikolojik destek, yardım etme, öğretmene haber verme ve ilişkiye bağlı destek olarak öne çıkmaktadır. Öğrencilerin yanıtları, duygular olduğunda sınırlı iken, davranışlar olduğunda anlamlı düzeyde artış göstermektedir. Öğrencilerin sosyal kimlik farkı olmaksızın birbirlerine yardım etme ve psikolojik destek olma konusunda istekli ve gönüllü oldukları saptanmıştır. Dolayısıyla, ilkököl düzeyinde sosyal kimliğin belirleyici olduğunu söylemek güçtür. Öğrencilerin bir üst kimlik olarak ya insan kimliği ya da kişisel kimlikler üzerinden hareket ettikleri saptanmıştır. Bu davranışlara koşul olarak ilişkiye bağlı destek kategorisinin öne çıkması da anlamlıdır. Böylece, farklı sosyal kimliklere sahip öğrencilerin birlikte var olmalarının, etkileşime girmelerinin ve arkadaş olmalarının önemi görünür olmuştur. Bu araştırmanın sonucunda farklı sosyal kimlikten gelen öğrenciler arasındaki etkileşimlerin dinamiğinin belirleyicisinin arkadaşlık dinamikleri olduğu ve arkadaşlıkların ve karşılıklı sevginin gelişmesine bağlı olarak birbirlerinin sosyal kimliklerinin ötesine geçerek, birbirlerine olumlu ve yardımsever tepkiler verdikleri birçok araştırmacı tarafından vurgulanmıştır (Dovidio v.d., 1997; Gaertner ve Dovidio, 2005; Nier, v.d., 2001).

Sonuç olarak, Türkiye’de bulunan Suriyeli sığınmacıların çocuklarının, yerleşik halkın çocukları ile birlikte, aynı okullarda ve sınıflarda eğitim ve öğretim görmeleri, onların, Türkiye’ye uyumu ve Türkçeyi öğrenmeleri açısından özel önem taşımaktadır. Aynı sınıfta okuyan Türk ve Suriyeli öğrencilerin arkadaşlıklarının niteliğinin ve niceliğinin artmasının, hem birbirlerine karşı olumlu tutumlarını hem birbirlerine ilişkin empati duygularının gelişmesini ve hem de birbirlerine karşı yardım davranışlarının miktarını olumlu yönde etkilediğı saptanmıştır. Türk ve Suriyeli öğrencilerin aynı sınıfta eğitim alırken birbirleriyle daha iyi temas etmeleri, etkileşime ve paylaşımına girmeleri ve arkadaş olmaları için öğretim yöntemlerinin işbirlikli öğrenme ve grup çalışmaları bağlamında yapılandırılması önemlidir. İlaveten, psiko-eğitim programları yoluyla öğrencilerin birlikte doğrudan etkileşerek, sosyal beceri geliştirmelerinin arkadaşlık ilişkilerinin daha iyi gelişmesine olumlu katkı vereceğı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Aberson, C. L., & Haag, S. C. (2007). Contact, perspective taking, and anxiety as predictors of stereotype endorsement, explicit attitudes, and implicit attitudes. *Group Processes and Intergroup Relations*, 10, 179-201.
- Batson, C. D. & Moran, T. (1999). Empathy-induced altruism in a prisoner’s dilemma. *European Journal of Social Psychology*, 29, 909-924.
- Batson, C. D., Polycarpou, M. P., Harmon-Jones, E., Imhoff, H. J., Mitchener, E. C., Bednar, L. L., Klein, T. R. & Highberger, L. (1997). Empathy and attitudes: Can feeling for a member of a stigmatized group improve feeling toward the group? *Journal of Personality and Social Psychology*, 72 (1), 105-118.

- Castelli, L., De Dea, C., & Nesdale, D. (2008). Learning social attitudes: Children's sensitivity to the nonverbal behaviors of adult models during interracial interactions. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 34(11), 1504-1513.
- Cialdini, R. B., Brown, S. L., Lewis, B. P., Luce, C., & Neuberg, S. L. (1997). Reinterpreting the empathy-altruism relationship: When one into one equals oneness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73 (3), 481-494.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., Validzic, A., Matoka, K., Johnson, B., & Frazier, S. (1997). Extending the benefits of recategorization: Evaluations, self-disclosure, and helping. *Journal of Experimental Social Psychology*, 33, 401-420.
- Gaertner, S. L. & Dovidio, J. F. (2005). Understanding and Addressing Contemporary Racism: From Aversive Racism to the Common Ingroup Identity Model. *Journal of Social Issues*, 61 (3), 615-639.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2018). Yıllara göre koruma kapsamındaki Suriyeliler. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik_adresinden_20/02/2018_tarihinde_indirilmistir.
- Harwood, J. (2010). The contact space: A novel framework for intergroup contact research. *Journal of Language and Social Psychology*, 29, 147-177. <http://dx.doi.org/10.1177/0261927X09359520>
- Hewstone, M. (2009). Living apart, living together? The role of intergroup contact in social integration. *Proceedings of the British Academy*, 162, 243-300.
- Jugert, P., Noack, P., Rutland, A. (2013). Children's cross-ethnic friendships: Why are they less stable than same-ethnic friendships? *European Journal Of Developmental Psychology*, (10), 6, 649-662, <http://dx.doi.org/10.1080/17405629.2012.734136>.
- Meeusen, C. (2014). The parent-child similarity in cross-group friendship and anti-immigrant prejudice: A study among 15-year old adolescents and both their parents in Belgium. *Journal of Research in Personality* 50 (2014) 46-55
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mülteciler Derneği. Türkiyedeki Suriyeli Sayısı Ocak 2018. <http://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>
- Nier, J. A., Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Banker, B. S., & Ward, C. M. (2001). Changing interracial evaluations and behavior: The effects of a common group identity. *Group Processes and Intergroup Relations*, 4, 299-316.
- Pettigrew, T. F., Christ, O., Wagner, U., & Stellmacher, J. (2007). Direct and indirect intergroup contact effects on prejudice: A normative interpretation. *International Journal of Intercultural Relations*, 31, 411-425.
- Pettigrew, F. T., and Tropp, R. L. (2008). How does intergroup contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators. *European Journal of Social Psychology*, 38, 922-934. DOI: 10.1002/ejsp.504.
- Pettigrew, F. T., Tropp, R. L., Wagner, U., Christ, O. (2011). Recent advances in intergroup contact theory. *International journal of Intercultural Relations* 35, 271-280
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2011). *When groups meet: The dynamics of intergroup contact*. New York: Psychology Press.
- Sierksma, J., Thijs, J. & Verkuyten, M. (2014). Children's intergroup helping: The role of empathy and peer group norms. *Journal of Experimental Child Psychology*, 126, 369-383.
- Stephan, W., G. & Finlay, K. (1999). The role of empathy in improving intergroup relations. *Journal of Social Issues*, 55 (4), 729-743.
- Swart, H., Hewstone, M., Christ, O., Voci, A. (2010). The Impact of Crossgroup Friendships in South Africa: Affective Mediators and Multigroup Comparisons. *Journal of Social Issues*, 66 (2), 309-333.
- Turner, R. N. & Cameron, L. (2016). Confidence in Contact: A New Perspective on Promoting Cross-Group Friendship Among Children and Adolescents. *Social Issues and Policy Review*, 10 (1), 212-246.
- Vezzali, L. & Giovannini, D. (2012). Secondary Transfer Effect of Intergroup Contact: The Role of Intergroup Attitudes, Intergroup Anxiety and Perspective Taking. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 22: 125-144. DOI: 10.1002/casp.1103
- Vezzali, L., Cadamuro, A., Versari, A., Giovannini, D., & Trifiletti, E. (2015). Feeling like a group after a natural disaster: Common ingroup identity and relations with outgroup victims among majority and minority young children. *British Journal of Social Psychology*, 54, 519-538. Doi: 10.1111/bjso.12091.
- Vezzali, L., Giovannini, D., & Capozza, D. (2012). Social antecedents of children's implicit prejudice: Direct contact, extended contact, explicit and implicit teachers' prejudice. *European Journal of Developmental Psychology*, 9, 569-581. doi:10.1080/17405629.2011. 631298

Vorauer, J. D., & Sakamoto, Y. (2006). I thought we could be friends, but . . . Systematic miscommunication and defensive distancing as obstacles to cross-group friendship formation. *Psychological Science*, 17, 326-331.